

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GELENEK VE YENİLİK KAVŞAĞINDA NASSLARIN YORUMU

Nwenar Hamad AMIN SHEKHA

ŞANLIURFA – 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

GELENEK VE YENİLİK KAVŞAĞINDA NASSLARIN YORUMU

Nwenar Hamad AMIN SHEKHA

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt GÖKÇE

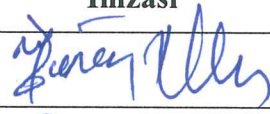

ŞANLIURFA – 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ ONAY SAYFASI

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Kelam) 175230036 numaralı Nwemar Hamad-AMIN SHEKHA'nın hazırladığı "Gelenek ve Yenilik Kavşağında Nassların Yorumu" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 03/07/2019 tarihinde, saat 11:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

03/07/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Yasin KAHYAOĞLU	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yusuf HAKLI	Kabul	

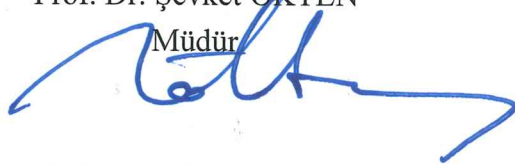
Bu Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

10.07.2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.
b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	Nwenar Hamad AMIN SHEKHA
Öğrenci Numarası	175230036
Enstitü Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri (Kelam)
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)	Gelenek ve Yenilik Kavşağında Nassların Yorumu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 69 sayfalık kısmına ilişkin, 27/05/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 21'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları dahil,
- 2- Kaynakça dahil
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

27/05/2019

Nwenar Hamad AMIN SHEKHA

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 27/05/2019

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE/Danışman

ÖZET

GELENEK VE YENİLİK KAVŞAĞINDA NASSLARIN YORUMU

Nwenar Hamad AMIN SHEKHA

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt GÖKÇE

Temmuz, 2019, X+ 58 sayfa

Dini metinlerin diğerlerinden ayrı bir hususiyeti bulunmaktadır. Onlar Allah tarafından indirildiği için lafzında ve manasında eksiklik ile değişiklik olduğu söylenemez. Bununla beraber her zaman ve mekânda geçerlidirler.

Hz. Peygamber (s.a.s.) dinin ve metinlerinin korunması konusunda sınırlı bir tecditten söz etmiştir. Ancak tecdit lafzı, Müslümanlar tarafından farklı durum ve alanlarda kullanılmıştır. İslam'a müntesip olduklarını söyleyen bazı kişilerin, tecdit yöntemine dayanarak dini nassların manasını değiştirme konusunda uyguladıkları yöntemle, sahabe ve tabiinin yöntemleri farklılık arz etmektedir. Çalışmada bu konu ele alınıp nassların gerçek ve en doğru manasının, sahabenin aralarında ihtilaf etmeksizin anlayıp amel ettikleri mana olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tecdid, Nass, Sahabe, Selef.

ABSTRACT

INTERPRETATION OF RELIGIOUS TEXTS IN THE TRADITION AND INNOVATION AXIS

Department of Basic Islamic Sciences

HAMAD AMIN SHEKHA, Nwenar

Ph.D. Dissertation

Advisor: Assist. Prof. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE

July, 2019, 58 pages

Religious texts have a distinct feature from other texts. Because they were sent down by Allah, it cannot be said that there is a change in the word and meaning. However, they are valid at all times and places.

The prophet (p.b.u.h.) spoke of a limited confirmation of the protection of religion and texts. However, the wording has been used in different situations and renewal areas by Muslims. The methods used by some people who say that they are in agreement with Islam to change the meaning of religious texts on the basis of the method of revision differ from the methods of the Companions and the Followers. In this study, it is concluded that the true and most meaningful meaning of religious texts is the meaning that the Companions understand and act without conflict.

Keywords: Renewing, Religious text, the Companions, Predecessor.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII
ÖN SÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
I. Konunun Önemi ve Tercih Edilme Sebepleri.....	1
II. Önceki Çalışmalar.....	1
III. Araştırmanın Yöntemi.....	2
IV. Konu İle İlgili Kavramların Tahlili.....	2
1. Nass Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	3
2. Selef Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	4
3. Tecdit Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	6
4. Halef Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	6
V. Konunun İçeriği İle Alakalı Terimler.....	7
1. Tağyir Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	7
2. Tebdil Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	7
3. Tahrif Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	8
4. Akide Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı.....	8
5. Tecdit Lafzının Kullanımın İnceliği.....	9
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
TECDİT-İÇTİHAT İLİŞKİSİ.....	10
1.1. TECDİDİN KAYNAKLARI.....	10
1.1.1. Tecdit Hakkında Kur'an'da ve Sünnette Zikredilen Deliller.....	10
1.1.2. Tecdidin Tarihi.....	12
1.1.3. Tecdidin Kuralları.....	13
1.1.4. Tecdidin Faydaları.....	15

1.1.5. Tecdit ve İctihat Arasındaki İlişki	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	20
TECDİDİN KÖTÜ NİYETLİ KULLANIMI	20
2.1. TECDİD-HÜKÜM İLİŞKİSİ	20
2.1.1. Hükümlerin Değişmesi Meselesi	20
2.1.2. İmanî Nasslarda Anlam Kaydırma Tehlikesi.....	23
2.1.3. Dini Anlamın Değiştirilmesinde Tecdidin Kötüye Kullanılması	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	34
DİNİ NASSLARDA ALLAH'IN MURADININ BİLİNMESİ MESELESİ	34
3.1. DİNİ NASSLARDA MURAD-I İLAHÎ.....	34
3.1.1. Nassların Zahiri Manasında Allah'ın Muradının Ortaya Çıkması.....	34
3.1.2. Nassları Yorumlamada Selef'in Yöntemi.....	37
3.1.3. Nassları Anlamada Araçça'nın Kurallarına Başvurma.....	40
3.1.4. Selef'in Nassları Anlama Konusunda Ortaya Koydukları Kurallara Başvurma	42
3.1.4.1. Sebebin Hususiliğine Değil, Lafzın Umumiliğine İtibar Edilir.....	42
3.1.4.2. Nassların Zahiri Manalarıyla Amel Etmenin Gerekliliği	43
3.1.4.3. Müteşabih Nassları Muhkem Nasslara Arz Etme.....	44
3.1.4.4. Bir Konuda Nasslara Bütüncül Bakma.....	45
3.1.5. Bazı Grupların Nassları Değiştirme Gayretlerinin Nedenleri.....	46
SONUÇ	50
KAYNAKÇA.....	53

KISALTMALAR

s.a.s.	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
b.	Bin
bs.	Baskı
bkz.	Bakınız
c.c.	Celle Celalühü
çev.	Çeviren
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
m.	Milâdî
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
r.a.	Radıyallahu anh
şrh.	Şerh Eden
tah.	Tahkik Eden
ty.	Tarihi yok
vb.	Ve Benzerleri
vd.	Ve Diğerleri
vs.	Vesaire
yy.	Yayın Yeri Yok

ÖN SÖZ

Allah insanı yaratıp ona konuşmayı öğretmiş ve ona Kur'an'ı indirmiştir. Allah indirdiği bu kitabı her zaman ve her yerde koruyacağını vaat etmiştir. Onu tahrif etmek isteyenleri ise azap ile korkutmuştur. Ayrıca Allah bizlere Kur'an'ı açıklaması ve tebliğ etmesi için elçisi olarak bir peygamber göndermiştir. Onun vefatından sonra da delillerle Kur'an'ın manalarını insanlara açıklayacak mücedditleri her yüz yılın başında göndermiştir. Böylece Allah gönderdiği İslam dininin her zaman doğru bir şekilde kalmasını sağlamıştır.

Müslümanlar tarafından bilindiği gibi; İslam dini, kıyamete kadar zaman veya mekân değişse de genel prensiplerinde bir değişikliğe maruz kalmadan devam edecektir. Arap olmayanların İslam'a girmesiyle beraber onların kültürleri ve dilleri de Arapça'ya girmiştir. Böylece insanlar naslara olmayacak manalar vermeye başlamıştır. Bundan dolayı alimler, din ve dilin oyuncak haline getirilmemesi için kurallar ve esaslar ortaya koymuşlardır. Zamanın geçmesiyle eski yunan felsefesi okuyan bazı gruplar okuduklarından etkilenip öğrendiklerini, dini nasslara da uygulamaya çalışmışlar, sahabenin vermediği manaları vererek nasları yorumlamışlardır. Bu akımın ortaya attığı düşünce ve yorumlarından bazı yöneticilerin etkilenmesi sonucunda Müslümanlar arasında fitne ortaya çıkmaya başlamıştı. Allah (c.c.) dinini muhafaza için o konuda basiret sahibi yönetici ve alimleri ortaya çıkarıncaya kadar alimler ve abidler tarafında bu batıl fikir ve yorumlara cevaplar verilmeye devam etmiş ve sonunda onların fikirlerinin etkisi zayıflamıştır. Fakat zaman zaman yanlış inançlara sahip bazı fırkalar ortaya çıkıp dinin adını kullanarak, tecdit ve dinin ruhuna yardım etme adı altında dini reddedip Müslümanların inançlarını inkâr etmişlerdir. Böylece Müslümanları doğru İslami anlayış, ibadetler ile öz benliklerinden ve Allah ile elçisinin söylediklerini uygulamaktan uzaklaştırmak istemişlerdir. Ayrıca insanları, kendi kusurlu akıllarıyla ortaya attıkları fikirlere tabi olmaya çağırılmışlardır. Fakat Allah (c.c.) kıyamete kadar bu dini koruyacağını vaat etmiştir. Her zaman insanların akıllarını ilahlaştırarak bu dini yıkma amacı taşıyan kötü niyetli insanlar olacaktır. Bunlara cevap veren insanlar da olacaktır. Biz de bu tezde delilleriyle sahabenin nasslara verdikleri anlamların, tecdit

düşüncesini kötü niyetli olarak kullananların verdikleri anlamlardan çok daha güçlü ve doğru olduğunu göstermeye çalışacağız.

Bu çalışmada bana her türlü desteği veren, değerli fikirleri ve katkılarıyla yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi M. Cüneyt GÖKÇE'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Dr. Öğr. Üyesi Veysel KASAR, Dr. Öğr. Üyesi M. Yusuf HAKLI ve Dr. Öğr. Üyesi Yasin KAHYAOĞLU hocalarıma katkılarından dolayı teşekkür ederim. Yine anne ve babama çalışmam boyunca bana destek oldukları için müteşekkirim.

Nwenar Hamad AMIN SHEKHA

Şanlıurfa 2019

GİRİŞ

I. Konunun Önemi ve Tercih Edilme Sebepleri

Dinin tahritten korunmasının önemi, bu konuyu önemli kılan husustur. Yani ele aldığımız konu dinin, tahrif edilmekten ve değiştirilmekten korunması gerektiğini ortaya koyması açısından ehemmiyet arz etmektedir. Son yıllarda ortaya çıkan bazı topluluklar, dini nassların bu çağın bilimsel gelişmişliğine uyum sağlaması gerektiğini iddia ederek Hz. Peygamber'in (s.a.s) ve sahabenin nassları anladıklarından farklı olarak, nasslara yeni anlamlar veren farklı bir düşünceye davet etmektedirler. Bu toplulukların söz ettiği yenilenme ile Hz. Peygamberin sözlerinde geçen ve ümmetin alimleri tarafından asırlar boyunca uygulanan yenilenme birbirinden tamamen farklıdır. Çünkü onlar bu ümmeti sapkın ve geri kalmış olarak görmektedirler. Ancak bu düşüncelerini, bütün yazılarında açık bir şekilde ifade etmemektedirler. Onların din hakkındaki düşmanlıkları ve kinleri bazı dinî nasslar hakkındaki sözlerinde ortaya çıkabilmektedir. Özellikle alimler, onların sözlerinden ve yazılarından din konusundaki bu düşmanlıklarını açıkça anlamaktadır. Bu durum, bu konunun seçilmesi için yeterli bir gerekçe teşkil etmektedir.

„Önceki Çalışmalar

Bu konu ile alakalı; çeşitli üniversitelerde tezler hazırlandığı gibi bağımsız eserler de kaleme alınmıştır. Bu tezde; onların bazılarında yararlanılmış ve konuyla alakalı farklı bakış açıları eklenmiştir. Konuyla alakalı eserlerin başlıcaları şunlardır;

- 1) *et-Tecdîd beyne'l-İslâm ve'l-Asrâniyyi'l-Cüdüd*. Bu eser, Enes b. Muhammed Cemal b. Hasan Ebu Hunûd'a ait olup Gazze'deki İslam Üniversitesi'nde 2013 yılında yapılan yüksek lisans tezidir.
- 2) *et-Tecdîd fi'l-Fikri'l-İslâmî*. Dr. Adnan Muhammed Usame tarafından kaleme alınan eser İmam Evzâî Üniversitesi'nde 2008 yılında yapılan bir doktora tezidir.
- 3) *Mefhûmu't-Tecdîd beyne's-Sünneti'n-Nebevî ve beyne Ed'iyâi't-Tecdîdi'l-Mu'âsirîn*, Dr. Mahmud Tahhân'a ait Mektebetü Dâri't-Türâs'da Kuveyt'te 1986'da basılmış bir eserdir.

- 4) “Tecdîdu’l-Fehm li’n-Nassi’l-İslâmî beyne’t-Te’sîl’l-Menhecî ve Fıkhî’l-Vâkî”, Dr. Hasan Hamid Ubeyd el-Girbâvî’ye ait *Mecelletü Camiâti Dimeşk li’l-İktisâdiyyeti ve’l-Kânûniyye* dergisinin 24. cildi 2008 yılı 2. sayısında 559-596 sayfaları arasında yayınlanan bir makaledir.
- 5) *Tecdîdu’l-Dîn lede’l-İtticâhi’l-Aklâni’l-İslâmi’l-Muâsır*, Dr. Ahmed b. Muhammed b. Abdulkerîm el-Lehib’e ait *Camiati Melik Suud*’da Hicri 1431 yılında yapılmış bir doktora tezidir.
- 6) *Tecdîdu’l-Hitâbi’l-Dînî beyne’t-Te’sîl ve’t-Tahrîf*, Dr. Muhammed b. Şâkir eş-Şerîf’e ait 2003’de Riyad’da *Mecelletü’l-Beyan* yayın evinde yayınlanan bir eserdir.
- 7) *el-Asrâniyyûn ve Mefhûmu Tecdîdi’l-Dîn Arzen ve Nakden*, Prof. Dr. Abdulaziz Muhtar İbrahim’e ait Riyad’da *Mektebetü’r-Rüşd* yayın evinden 2009 yılında basılan eserdir.
- 8) *el-Asrâniyyûn Beyne Mezâimi’t-Tecdîd ve Meyâdîni’t-Tağrîb*. Muhammed Hâmid en-Nasır’a ait Riyad’da *Mektebetü’l-Kevser* yayın evinde 2001 yılında basılan bir eserdir.

Konu hakkında bunlardan daha fazla eser yazılmıştır. Fakat tezimizin kapsamının sınırlı olmasından dolayı, daha derine inilmemiş, yalnızca yukarıda bahsi geçen kitap ve tezlerle yetinilmiştir.

III. Araştırmanın Yöntemi

Bu tezin yazımında; konu itibariyle, tümevarım ve analitik yöntemlerin takip edilmiştir.

IV. Konu İle İlgili Kavramların Tahlili

Her akademik tezde olduğu gibi konuyu tanımlamak ve meseleleri derince incelemek adına, konu veya başlıkta yer alan müşkül, müphem kelime veya hususi bir anlamın kastedildiği umumi bir lafız veya mukayyed bir anlamın kastedildiği mutlak bir

lafız olarak geçen ıstılahların ve bu ıstılahlarla ilişkilili terim veya diğer ifadelerin tarifinin yapılması gerekmektedir. İşte bu bölümde, bu ıstılah ve tanımlar ele alınacaktır.

1. Nass Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Arap dilinde “nass”ın sözlük anlamı; “ra-fe-a”, yukarı kaldırmak, dayandırmak; “za-he-ra”, bir şeyi açığa çıkarmak olarak zikredilmektedir Amr b. Dinar: “Hadisi isnat etmede Zühri’den daha iyisini (enass) görmedim.” diyerek onun hadisi en iyi senetlendiren ve hadisi en iyi dayandıran olduğunu ifade eder. Mesela; “Sözü filancaya dayandırarak söyledi” cümlesi için de “nassa” fiili kullanılır. Yani ra-fe-a (dayandırdı) anlamına gelir. “Dişi geyik boynunu kaldırdı. (nass)” için de “nass” kelimesi kaldırmak anlamında kullanılır. Aynı kökten gelen “minassa” kelimesi de “şöhretin ve görünümün en zirvesinde” demektir. Ayrıca “Gelinin görülmesi için üzerine çıktığı şey” demektir. “Kadın kuaför gelini kaldırdı (nass) ve kürsüye (minassa) oturttu ve onu kadınların arasından görülmesi için oturttu.” Örneğinde ise ikisi birlikte kullanılmıştır.¹

Terim anlamına gelecek olursak; “Nass, sevk edildiği (kastedilerek söylendiği) manaya açıkça delalet eden (gösteren) söz” şeklinde tarif edilir. Bununla birlikte “ancak tek bir manaya hamledilebilen söz” ve “teveli mümkün olmayan söz” şeklinde tarif edenler de olmuştur.²

Yine “Kur’an ve sünnetin manasından anlaşılan; zahir, nass, müfesser, hakikat, mecaz, umumi ve hususi ayırt etmeksizin her lafız” olarak tarif edilmiş ve buradaki anlamıyla nassın; sözlükte geçtiği üzere “açıklık” manasına da gelebileceği belirtilmiştir. Ayrıca “ihtimale açık olmayan veya kendisini destekleyen, delile dayalı kabul edilebilir bir ihtimale kapı aralamayan söz” gibi anlamlar da verilmektedir. Bu şekildeki tanım ile kastedilen nass ise Kur’an ve sünnettir. Yani icma ve kıyasın mukabilindeki şeylerdir ve sünnet ile kasıt ise sünnet-i sahihadır.³

¹ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali el-İfrîkî, *Lisânu’l-‘Arab*. 3. bs., (Beyrut: Dâru’s-sadr, 1414 h.), 7: 97.

² Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, *Kitâbü’t-ta’rifât*. tah. Komisyon. 1. bs., (Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-‘ilmiyye, 1403/1983): 241.

³ Tahânevî, Muhammed b. Ali İbn Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî, *Mevsûatü Keşşâf Istılahâti’l-Funûn ve’l-Ulûm*, tah. Ali Dahrûc, Arapçaya Çev. Abdullah Hâlidî, 1. bs., (Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1996) 2: 1696.

2. Selef Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Se-le-fe harflerinden oluşan selef; “önce gelmek ve öne geçmek” anlamlarındadır.⁴ Selef, kendilerinden önce yaşayan insanlar ve dedeleri, ataları gibi onlardan önce geçip gidenler için kullanılır.⁵ Hz. Peygamber’in, Hz. Fatıma’ya: “Ben senin için ne güzel selefim”⁶ ve Kızı Hz. Zeynep vefat ettiğinde de: “Hayırlı, salih selefimiz Osman b. Maz’un’a kavuş”⁷ buyurması gibi. Selef kelimesinin çoğulu “eslef” tir. Terim manasının, köken bakımından sözlükteki anlamından farkı yoktur. Ancak muhtevasının; kişiler ve zaman açısından belirlenmesi gerekir.

Terim olarak tarifi, şu anlam etrafında döner: Yalnızca sahabe; sahabe ve tabiin; sahabe, tabiin ve tebei tabiin. Temelde selef; sahabe, onlara tabi olanların tümü ve sonrasındaki üç asırda onların yolundan gidenler için kullanılmaktadır. Bu ise Hz. Peygamber’in şu sözünden alınmıştır: “İnsanların en hayırlısı benimle aynı asırda bulunan ashâbımdır. Sonra onları takib edenler (tâbiun), sonra onları takib edenler (etbâu’t-tâbiin)dir. Daha sonra birtakım topluluklar gelir ki onlardan kiminin tanıklığı yeminin önüne geçer, kiminin de yemini tanıklığının önüne geçer.”⁸ Kılşânî⁹: “Selef-i salih; Hz. Peygamber’in yolundan giden ilimde derinleşenlerin ilklidir. Allah onları; dini tesis etmek, ümmetin imamlarını hoşnut etmek ve sünneti muhafaza etmek için Nebi’ye (s.a.s) arkadaş (sahabe) olarak seçmiştir. Onlar, Allah yolunda hakkıyla cihat ettiler. Nasihatleriyle, yardımlarıyla ve çalışmalarıyla İslam yayıldı. Nefislerini Allah rızası uğruna sarf ettiler.” der. Allah (c.c.), Kur’an’da onları şöyle senâ eder: (مُحَمَّدٌ رَسُولٌ) “*Muhammed, Allah’ın Resûlüdür. Onunla beraber*

⁴ İbn Fâris Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvîni er-Râzî, *Mu’cemu makâyisi’l-lügâ*, tah. Abdusselâm Muhammed Hârûn, (Dâru’l-Fikr, 1399/1979), 3: 95.

⁵ er-Râzî, Zeynuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebubekir b. Abdulkadir, *Muhtârü’s-Sihâh*, tah. Yusuf Seyh Muhammed, 5. Bs., (Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1999), 152.

⁶ Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, Hadis no: 6285, 8: 64.

⁷ İbn Hanbel, Ahmed, Ebu Abdullah, *Müsnedü Ahmed*, tah. Ahmed Muhammed Şâkir, 1. Bs., (Kahire: Dâru’l-Hadis, 1995), 2: 531.

⁸ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, tah. Muhammed Züheyr b. Nâsır, 1. bs., (Dâru Tavki’n-Necât, 1422 h.) Hadis no: 2652, 3: 171.

⁹ Ahmed b. Muhammed b. Abdullah, Ebu Abbas el-Kılşânî. Onun Kılşânî olarak isimlendirilmesinin nedeni Tunus’un nahiyelerinden biri olan Kılşân’a nisbet edilmesinden dolayıdır. O, Maliki mezhebinin büyüklerindedir. Cezairdeki Constantine şehrinde hicri 863 yılında vefat etmiştir. (Zirikli Hayreddin, *el-A’lâm*, 5. bs., (Beyrut: Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn, 2002), 1: 229

olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler.”¹⁰ Onların yoluna muhalefet edenleri de azabı ile tehdit ederek şöyle buyurur: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ) “Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü’minlerin yolundan başkasına uyarırsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.”¹¹ Onlardan ve onun yoluna uyanlardan razı olduğu da ayetinde şöyle geçer: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) “İslâm’ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O’ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”¹² İmam Şâfiî sahabe hakkında şunları zikretmektedir: “Onlar; ilim, içtihat, takva, akıl, sahih bilgi ve istinbat (hüküm çıkarma) bakımından bizden üstündür. Onların görüşleri bizim için en değerli ve bize göre kendi görüşlerimizden daha evladır.”¹³ Gazali de “selef-i salih” lafzından maksadın, sahabe ve tabiin olduğunu söylemektedir.¹⁴

Özet olarak; “selef” kelimesinden; inançları Allah tarafından methodilen sahabe anlaşılmaktadır. Zira bu delil olarak en kuvvetli görüştür. Bu kelimenin efradını cami ağyarını mani bir tarifi ise şöyledir: Ehl-i Sünnete mensup olan –ki bir kısmı bazı meseleleri anlama konusunda diğerlerinden farklı düşünse bile- selefin yolunun ve yönteminin, en güzel ve en doğru yol, yöntem olan sahabe yolu olduğunu kabul eden grupların hepsidir. Bu durum ayette de zikredildiği gibi: (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) “iyilikle onlara uyanlar var ya”¹⁵ onlar sahabe yolunu, tabiin ve tebe-i tabiin yolunu iyilikle kabul ederler. Bunun için; bazı kimseler onlarla aynı zamanda bulunsalar da, eğer o yoldan çıkmış ve ihtilaf etmişler ise selefin tarifine girme girmezler. Çünkü mümin,

¹⁰ Fetih Suresi, 48/29.

¹¹ Nisa Suresi, 4/115.

¹² Tevbe Suresi, 9/100.

¹³ Beyhâkî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musâ el-Hüsrevcirdî el-Horâsânî, *el-Medhâl ilâ Süneni’l-Kübrâ*, tah. Muhammed Ziyau’r-Rahmân el-A’zâmî, 1. Bs., (Kuveyt: Dâru’l-Hülefâ li’l-Kitâbi’l-İslâmî) 103.

¹⁴ Gazzâlî, Zeynuddin Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed hicri 450 senesinde vefat etmiştir. (Ziriklî Hayreddin, *el-A’lâm*, 19: 322.

¹⁵ Tevbe, 9/100.

bidat ehline uymakla değil onlara muhalefet etmek, onlardan uzaklaşmak ve onları engellemekle emrolunmuştur.

3. Tecdit Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Tecdit kelimesi, ce-de-de kökünden gelip sözlükte; yenileme, yeniden bir şeye başlamak ve yineleme (tekrar) anlamlarındadır. Önceden var olan bir şeyde yenilik manasıyla (ibda) da kullanılabilir. Fakat yoktan var etme anlamında değildir. Yani olan bir şeyi yenilemektir. Yeniymiş gibi görünmesi için ona yeni bir elbise giydirmektir. Aslında eskiden var olan bir şeyin yenilenmesi “ibda” kelimesiyle ifade edilmez.¹⁶

Terim anlamına gelince; âlimler tecdit için: “Kur’an, sünnet veya bir işten bozulan bir şeyi, aslına uygun olarak ihya etmek yani yenilemektir.”¹⁷ demiştir. Sözlük tanımı ile terim anlamı arasında anlamlı bir fark yoktur ve terim anlamı, tanımı geçen sözlükteki tarife uygundur. Tecdit; kaybolan sünnetleri canlandırma ve ortaya çıkan bidatları izale etmektir. Müslümanları; her türlü dini meselede Hz. Peygamber ve ashabının yoluna yönlendirme gayretidir. Bu dini meseleler; inançla ilgili olsun veya olmasın, temel kaynaklara aykırı meseleler olsun veya içtihadı kapalı meseleler olsun fark etmez. Tecdit hakkında konuşan âlimler; bu görüşe itibar ederek, Hz. Peygamber’in ve ilk neslin vefatından sonra İslam tarihi boyunca uygulanan şey üzere konuşmuşlardır. Müslüman âlimlerden hiç kimse herhangi bir devirde böyle bir tecdidi eleştirmedir.

4. Halef Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Halef; sözlükte “ön, ileri” kelimelerinin zıddıdır. Halef; “sonraki, sonra gelen, sonraki kişi” demektir. “Babasının arkasından geldi (ha-le-fe)” yani “Babasından sonra geldi” demektir. İyi veya kötü anlama gelen iki farklı kullanımı vardır. Çoğunlukla yalın anlamda kullanıldığında “kötü nesli” ifade eder. Bazıları da “halef”in iyi; “half”in kötü

¹⁶ Bkz. Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, *Mu’cemu’l-Lügati’l-‘Arabiyyeti’l-Mu’âsir*, 1. bs., (Alemü’l-Kütüb, 2008), 1: 348. İbn Manzur, Muhammed b. Mükrim, *Lisânu’l-Arab*, 3. Bs., (Beyrut: Dâru’s-Sadr, 1414 h.) 3: 111.

¹⁷ Münâvî, Zeynüddin Muhammed, *Feyzu’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi’i’s-Sagîr*, 1. Bs., (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994) 2: 357.

anlamda kullanıldığını ifade etmiştir.¹⁸ Bu durumda iyi nesil için “halef”, kötü nesil için “half” kullanılmış olur.

Terim olarak halef ile; selevin zıddı, yani sahabelden sonra gelip inanç ve usulde onları takip edenler kastedilir. Tabiinin ilk zamanlarında olsa bile kötü halefe itaat edilmez ve onların yoluna uyulmaz. Bundan dolayı, bu araştırmada halef kelimesi övülen bir terime izafe edilmediği durumlarda genelde o, “kötü nesil” anlamında kullanılmıştır. “Halefin yolu” ile de genelde, selev-i salihin yoluna muhalif olanlar kastedildi.

V. Konunun İçeriği İle Alakalı Terimler

1. Tağyir Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Tağyir kelimesi; ğay-ye-ra kökünden gelip sözlükte “değiştirmek” anlamındadır. Yani mevcut halin kaybolması durumunda “tagayyür” “dönüşmek, başkalaşmak” ifadesi kullanılır. Eskiye yeni ile veya başkasıyla değiştirmektir. Bahsi geçtiği üzere tecdit, eskiye yeni bir elbise giydirmek veya kaybolanı geri getirmek ya da var olan şeyi değiştirmektir. Bu iki kelime arasındaki fark açıktır. Tağyirde asıl olan hiçbir şey kalmaz iken, tecditte bir şeyi veya durumu aslına döndürme vardır.¹⁹

Bazıları tecdit yaptıklarını iddia etmelerine rağmen aslında tağyir anlamına gelecek bir uygulama yaparlar. Bu, ikisinin sözlükteki manaları arasında farklılık vardır. Onların bu uygulaması dinin istilahi olarak tecditten kastettiği manaya da ters düşer. Çünkü, başka bir anlama dönüştürecek bir şey bulunmadığı sürece, kelimenin dildeki asıl anlamına dini meselelerde de itibar edilir.

2. Tebdil Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Tebdil; tağyire yakın bir anlamı vardır. Ancak bazı zamanlarda, özel bir kullanımı vardır. Çünkü tebdil ile “asıl mananın hükümsüz kılınması, iptal edilmesi, yok

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisân*, 9: 82; Ezherî Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbü'l-Lüga*, tah. Muhammed İvaz Mur'ib, 1. bs., (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsil'Arabî, 2001) 7: 168; Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, tah. Komisyon, 1. bs., (Dâru'l-Hidâye), 23: 247.

¹⁹ Neşvân b. Sâid el-Hamîrî, *Şemsu'l-Ulûm ve Devâu Kelâmi'l-Arabi mine'l-Kulûm*, tah. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî vd., 1. bs., (Beyrut-Şam: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir- Dâru'l-Fikr, 1999) 8: 5049.

edilmesi veya başka bir şeyle değiştirilmesi” ifade edilir. Tağyir ise; aslın sahip olduğu içerikleri iptal etmez. Bununla beraber tağyir; bir şeyi aynıysıyla değiştirmek anlamına da gelebilir.²⁰

3. Tahrif Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Tahrif; har-re-fe kelimesinden türemiş olup “eğmek, meyletmek” anlamlarına gelmektedir. “Sözü tahrif etti” dendiğinde “onu değiştirdi, kastedilen manasından çevirdi yani anlamını bozdu” olur. Ayette olduğu gibi: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) “... *kelimelerin mânalarını çarpıtıyorlar.*”²¹ Yani onunla murat edilen anlamları değiştiriyorlar ve saptırıyorlar demektir.²² Araştırmanın amacı; başlığında ifade edilen tarife tamamen uygundur. Yani çalışma; halefin nassların asli manalarını, tecdit ve çağdaşlık adı altında başka bir manaya çekmesini ele almaktadır. Ayrıca onlar, dini terimleri kullandıkları mananın dışına çıkarmakta ve Allah’ın herhangi bir delille açıklama yapmadığı yeni kurallar ortaya koyup nassların manalarını değiştirmektedirler.

4. Akide Kelimesinin Sözlük ve Terim Anlamı

Akide; sözlükte “akd” kelimesinden türetilmiş olup “çözme”nin (hall)’in zıddıdır. Akd; bağlama (raptetme), düğüm, sağlamaştırma, pekiştirme, bağlılık ve sabit kılma anlamlarına gelir.²³ Terim anlamı ise; itikad eden kimse nezdinde, şüphe söz konusu olmayan hüküm demektir.²⁴ Sözlükteki tanımı ile terim anlamının birbiriyle olan ilişkisi malumdur. Sözlükte; kalbin kendisine tutunduğu, onu kesin kabul ettiği ve bağlandığı her şeydir. İtikat, sahih olabildiği gibi fasit veya batıl da olabilir. İslam akidesi olarak isimlendirildiği takdirde; İslam dininden varid olan ve nasslarda yer alıp sınımsız sarınılması gereken inançlar kastedilir. Bu inanç dine izafe edildiğinden dolayı sadece doğru olan inançlar ifade edilir. Ancak itikadın inançlı birine izafe edildiği

²⁰ Hünâî, Ali b. Hasan el-Ezdî, *el-Müneccid fi'l-Lüga*, 2. bs., tah. Ahmed Muhtar Ömer vd., (Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1988)

²¹ Nisâ, 4/46.

²² Ahmed Muhtar, *Mu'cemü'l-Lügati'l-Arabiyyeti'l-Mu'âsır*, 1: 475.

²³ Bkz. el-Mürsî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâîl b. Seyyid, *el-Muhkem ve'l-Muhîti'l-A'zam*, tah. Abdulhamid Hindâvî, 1. Bs., (Beyrut: Daâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 1: 165; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, 3: 298.

²⁴ Sa'dî Ebu Habîb, *el-Kâmûsü'l-Fıkhî*, 2. bs., (Şam: Dâru'l-Fıkr, 1998), 256; el-Feyûmî, Ahmed b. Muhammed Ali, *el-Misbâhü'l-Münîr fi Garîbi's-Serhi'l-Kebîr*, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye), 2:421.

durumda kişi, nassları Allah'ın murad ettiğini anlamdan tamamen farklı olarak anlayabileceğinden dolayı itikat batıda olabilir. Bu durum bir hatadan veya başka sebeplerden ortaya çıkabilir. Bu araştırmada “akide” lafzı ile genel olarak kastedilen; Hz. Peygamber'in, sahabenin, tabiinin ve sonradan gelip onlardan ders alan alimlerden tebe-i tabiinin üzerinde bulunduğu sahih akidedir. Bazı ilim adamlarının zikrettiği gibi batıl inanç ve yorumları, İslam akidesi olarak isimlendirmek gerekmez. Bu batıl inanç ve yorumlara, sahabe ve meşhur tabiin alimlerinin geneli tarafından delillerle ispat edilmiş cevaplar verilmiştir.

5. Tecdit Lafzının Kullanımın İnceliği

Arapçadaki terimleri inceleyen biri bazı terimler arasında çok hassas inceliklerin var olduğunu gorecektir. Bazı araştırmacıların ıstılahları yanlış kullanımının kötü sonuçları olabilmektedir. Bunlardan birisi de bazı ıstılahların kötü niyetli olarak kullanımınıdır. Böylelikle bilgisizlikten veya kötü niyetli olarak bazı ayet ve hadislere batıl teviller getirilip tahrif edilebilir. Hatta inana dair bazı meseleler inkâr edilebilir. Halbuki nassları anlamak için, doğru vasıtalar ve hassas kurallar kullanıldığında, nasslardaki ibarelerde, dinin amaçlarına aykırı bir anlama delalet eden bir tabir olmadığı görülecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TECDİT-İÇTİHAT İLİŞKİSİ

1.1. TECDİDİN KAYNAKLARI

1.1.1. Tecdit Hakkında Kur'an'da ve Sünnette Zikredilen Deliller

Tecdit lafzı Kur'an'da lafız olarak zikredilmemiştir, fakat manası pek çok ayette geçmektedir. İslam dini daha önceki dinleri yenilemek, insanların inançlarındaki bozuklukları düzeltmek, unutup ihmal ettikleri şeyleri onlara hatırlatmak, terk ettikleri güzel şeyleri yeniden kazandırmak, lafız ya da mana olarak değiştirilen emir ve yasakları yenilemek için gelmiştir. Pek çok ayette tecdide açıkça işaret edilmektedir. Mesela bir ayette şöyle buyrulmaktadır: (وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (*) يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ (*) يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ ۖ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)

“Biz Hıristiyanız” diyenlerden de sağlam söz almıştık. Ama onlar da akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını unuttular. Bu sebeple, biz de aralarına kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kini salıverdük. Allah, ne yapmakta olduklarını onlara bildirecek! 15. Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap (Kur'an) gelmiştir. 16. Allah, onunla rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir.”²⁵

Bu ayetler şu durumlara işaret etmektedir: Allah (c.c.) ayetleriyle onları gönderdiği peygamberlerle hidayete yönlendirdiğini hatırlatmaktadır. Onlar kendilerine emredilen şeyleri unuttuklarından dolayı onlara peygamberlerin gönderilmesi inançlarını yenileme anlamına gelmektedir.

²⁵ Mâide, 5/14-16.

Onların bozuk inançlarını yenileyen bu peygamberlere uymamaları ve tabii olmamaları düşmanlığın kinin ve ahiretteki azap tehdidinin yayılmasına sebep olmaktadır. Çünkü onlar davet edildikleri asıl dine dönmeyip onu ihmal etmektedirler.

Allah (c.c.) Hz. Peygamber’i (s.a.s) insanlara, dinlerinde gizledikleri şeyleri açıklamak için göndermiştir. İşte bu, tecdidin temel esasıdır.

Hiz. Peygamber’in tecdidinin (dini yenilemesinin) önemi Allah’ın şu sözünde ortaya çıkmaktadır: “*Kim ona tabi olursa Allah onu selamete giden yollara ulaştırır ve şirk ile sapkının karanlığından tevhidin, hidayetin ve hakkın aydınlığına çıkarır.*”²⁶

Buna benzer ayetler peygamberlerin ve resullerin kıssalarının anlatıldığı Kuran-ı Kerim’de pek çok yerde geçmektedir. Her peygamber kavminin dinini yenilemek, onların gizledikleri şeyleri ortaya çıkarmak, itikadi konulardaki sapkınıklarını açıklamak ve dini tahrif ettikleri meselelerde onlara doğru yolu göstermek için gönderilmiştir. Çünkü tevhit akidesi her peygamberin ve her semavi dinin nezdinde tektir; değişmez. Fakat dinlerin ve Peygamberlerin getirdiği kurallar pek çok ayette işaret edildiği gibi farklılık gösterebilir. Mesela bazı ayetlerde şöyle buyrulmaktadır: (وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ) “*Andolsun ki biz, «Allah’a kulluk edin ve Tâğut’tan sakının» diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik.*”²⁷, (مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ) “*Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere, “Şüphesiz, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet edin” diye vahyetmişizdir.*”²⁸ (لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا) “*Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk*”. Bu ayetlerin sayısı artırılabilir. Ayrıca bu konuda Hiz. Peygamber’in de sözleri bulunmaktadır. Mesela onun şu ifadesi meseleye verilebilecek örneklerden biridir: “Ben Meryem oğlu İsa’ya dünya ve ahirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler, anaları ayrı, babaları bir kardeşlerdir; dinleri ise aynıdır.”²⁹ Hadiste geçen ifade semavi dinler arasında inanç meselelerinde bir değişiklik olmadığına işaret etmektedir. Durum böyleyken bazılarını nasıl olur da tek bir peygamberin getirdiği

²⁶ Mâide, 5/16.

²⁷ Nahl, 16/36.

²⁸ Enbiya, 21/25.

²⁹ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, tah. Muhammed Zühêyr b. Nâsır, 1. bs., (Dâru Tavki’n-Necât, 1422) Hadis no: 3443, 4: 167.

dinde inanç değişikliği olduğunu iddia edebilirler.³⁰ Yine Hz. Peygamber'in (s.a.s) bir başka hadisinde şöyle geçmektedir: "Allah bu ümmete her yüz Senenin başında dinini yenilenecek birini gönderir."³¹ Bu hadiste açıkça tecdidin durumundan ve dinle olan direkt bağlantısından bahsedilmiştir.

1.1.2. Tecdidin Tarihi

Hz. Adem'den sonra gelen her peygamber insanların terk ettikleri dini meseleleri ve değiştirdikleri inançları yenilemiştir.

İslam dini ise son dindir ve kıyamete kadar da öyle kalacaktır. Onun ile alakalı olan tecdit ise yeni ortaya koyulan bir mesele olmayıp İslam'ı yeniden gözden geçirmeye çağıran modernistleri taklit ederek ifade edilen bir durum değildir. Ayrıca tecdit İslam için bir gelişme yükselme ve ıslah değildir. O İslam'ın başlangıcında Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından din hakkında tecdidin durumunun açıkça ifade edildiği bir meseledir. O bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Allah bu Ümmet için her yüzyılın başında dini yenileyecek birini gönderir."³² Bu hadis bu meseleyi izah eden temel bir kaynaktır. Alimler bu hadisi şerh ederek, bazı meşhur alimlerin, hadiste bahsi geçen dini yenileyen mücedditlerden olduğunu kabul etmişlerdir. İlk yüzyılın müceddidi olarak adil halife Ömer b. Abdülaziz'den bahsedilmektedir.³³ O ilmiyle yaptıklarıyla, olgunluğuyla, dine tabiiyetiyle, sünnete ve sünnet ehline olan sevgisiyle bilinen bir kişiydi. O, dini meselelerde ortaya atılan bidatlere ve bidat ehline karşıydı. 2. yüzyılın müceddidi olarak imamı Şâfiî zikredilmektedir.³⁴ Alimlerden bazıları; Allah'ın ilk yüzyılın başında Ömer b. Abdülazizi, ikinci yüzyılın başında ise Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'yi müceddid

³⁰ Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud, *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*, 1. bs., tah. Abdurrezzâk el-Mehdî, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420h.), 2: 31.

³¹ Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as b. İshâk, *Sünenü Ebî Dâvud*, tah. Şuayb Arnâûd vd., 1. Bs., (Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009), Kitabu Melâhim Babu ma Zekera fî Karni'l-Mie, Hadis no: 4291, 6: 349.

³² Daha önce hadisin tahriri geçti.

³³ Ömer b. Abdilaziz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî, Emeviler döneminde halifelik yapmıştır. İlim adamlarındandır. Büyük zatlardan hem hadis nakletmiştir hem de büyük zatlar kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Medine'de hicri 60 senesinde doğmuştur. Hicri 101 senesinin Receb ayında vefat etmiştir. (Muhammed b. Şâkir b. Ahmed b. Abdurrahman, *Fevâtü'l-Vefeyât*, tah. İhsân Abbas, 1. bs., (Beyrut: Dâru's-Sadr, 1973-1974), 3: 134.

³⁴ Muhammed b. İdris b. el-Abbas eş-Şâfi'î, Asrının alimi hadis ve fıkıh alimidir. Hicrî 150 yılında doğmuştur. 204 yılında vefat etmiştir. (Zehebî, Şemsuddin Ebu Abdullah, *Siyeru A'lâmin Nübelâ*, tah. Şuayb Arnâûd vd., 3. bs., (Müessesetü'r-Risâle, 1985) 10: 6.

olarak gönderdiğini söylemektedirler.³⁵ Aynı şekilde pek çok Alim dini yenileyen, sünneti ihya edip bidatleri ortadan kaldıran mücedditlerden kabul edilmektedir. Müslümanlar tecdidi ve mücedditleri inkâr etmemektedirler.

1.1.3. Tecdidin Kuralları

Tecdit, en önemli dini meselelerdendir. Çünkü o, dininin muhafazası ve insanlara doğru bir dini anlayışı geri kazandırma konularında bir araçtır. Tecdit, dini; inanç, yol-yöntem, anlayış, ahlaki, tarihi vs. açılardan tazelemektir. Dinde yenilenmesi imkânsız olan bir alan bulunmamaktadır. Yani dinde her konuda tecdit söz konusu olabilir. Bu yenilenme bidatların yayılması ve sünnetlerin terk edilmesi için yapılmaz. Bu konuda tecdit ve içtihadın karıştırılmaması ve kötü niyetli kişiler tarafından dini nassların oyuncak haline getirilmemesi için dikkate alınması gereken bazı kuralları zikretmek gerekir.

Tecdidin kurallarından bazıları şunlardır:

Müceddid kişide İctihat şartlarının bulunması gerekir. Çünkü müceddidin Şâri'in muradını dini nasslardan iyi anlayıp, dini meseleleri ve ıstılahları iyi bilmesi gerekir. Zira o, insanları ilk Müslümanların tabi oldukları yola yönlendirmek ister. O, bunu başarmak için ağır ve zor şartların üstesinden gelmeye ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı her asırda tek bir müçtehit olduğu görüşü ağır basmaktadır. Bununla beraber bir alim hakkında verilen müçtehit olduğu kararı zanni bir görüştür. Fakat alimler bazı büyük alimlerin müceddit olduğuna işaret etmektedirler. Mesela, ilk asırdaki alimlerin, takva sahiplerinin ve salih insanların çokluğuna rağmen alimler sadece bir kişinin müçtehit olduğunu belirtmektedirler. O kişi de ben Ömer b. Abdülaziz'dir. İkinci asırda ise zikredilen tek kişi imamı Şaffi'dir. Aynı şekilde her asırda parmakla gösterilen kendini Allah'ın yoluna adanmış olan alimler müceddit olarak kabul edilmiştir.

Dini konularda tecdit, ancak bir bölgede veya zamanda, dini bir meselenin bozulmasından, hükmün veya nassın manasının değiştirilmesinden sonra zikredilebilir. Çünkü dünyanın bir bölgesinde tecdide ihtiyaç duyulmazken başka bir bölgesinde ona

³⁵ Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah, *Siyeru A'lâmi'n Nübelâ*, 14: 203.

ihtiyaç olabilir. Bununla beraber tecdidin dünyanın her tarafında olma şartı yoktur. Şayet tecdit olarak bahsedilen konu bu tarz bir şey değilse, o tecdit değil, insanlar için bir uyarı ve öğüt olmuş olur.³⁶

Tecdidin doğru bir şekilde yapılması gerekir. Çünkü o, dini asıl haline ve sahabenin anlayışına dönüştür. Tecdit olmasaydı, din korunamaz. Bazı Müslümanlar tarafından dini kuralların pek çoğu ihmal edilip bir kısmı da değiştirilirdi. Ayrıca kötü niyetli ve cahil kimselerden dolayı dinin içerisine bidatlar ve hurafeler sokulur. Tecdit, asıl itibariyle doğru bir şey olmasına rağmen, sünneti ihya etme, bidatleri ortadan kaldırma ve dini hükümleri sağlamlaştırma konularında mücedditlerde bazı hatalar yapabilir. Bu durumlarda ortaya çıkabilecek hatalar insanların kusurlarından dolayıdır. Yoksa tecdit meselesinden kaynaklanmamaktadır. Bir bidata cevap veren kişi daha büyük bir bidata veya fitneye sebep olabilir, bu kişi müceddit olarak isimlendirilmez; onun yaptığı iş de tecdit olmaz.³⁷

İçtihadî meselelerde tecdit uygulanmaz, çünkü Şâri'in nassı gibi kabul edilerek bir alimin içtihadı yeniden canlandırılmaz. Zira içtihatla ilgili hatalı bir durum ortaya çıktığında, bu durumun içtihadın sahibine dayandırılması gereken bir şey olduğu hatırlatmasına ihtiyaç duyulduğunda büyük ihtimalle daha münasip bir içtihat bulunur. İçtihatlar dini nasslar gibi dine izafe edilmezler. Dini nasslar; Kur'an ve sahih sünnetlerle sınırlandırılmaktadır. Alimlerin içtihatları onlardan çıkarılır.

Tecdit, dinin istediği şekilde olduğu zaman meşrudur. Ayrıca onun, her durumda ve her meselede Şâri'in istediği hikmete uygun olması gerekir. Şayet içtihat İslam dininin gayelerine uygun değilse, caiz değildir. Daha önce söylendiği gibi onun belirli şartları ve kuralları vardır. Dini tecdit, kurallarına uygun yapıldığında doğru olur. İçtihat ise müçtehitlerin anlayışlarının farklı olmasından dolayı hatalı olabilir.

Dini tecdidin selef-i salihinin yoluna uygun olması gerekir. Çünkü din onların zamanında indirilmiştir ve onların dini anlama şekilleri, doğru bir anlamadır. Bundan dolayı Allah (c.c.) onlardan razı olmuştur. Bir kişi onların yoluna aykırı bir şekilde tecdit

³⁶ Bkz. İbn Teymiyye, Takiyüddin Ebu'l-Abbas Abdulhalim b. Teymiye el-Harrânî, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, tah. Abdurrahman b. Kasım, 1. bs., (Medine: Mecme'u-l-Melik Fahd li Tibâ'ati Mushafî'sh-Şerîf, 1995).

³⁷ Bkz. Abdulaziz Muhtar İbrahim, *el-Asraniyyûn Mefhumu Tecdidu'd-Dîn*, 1. bs., (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2009), 11-12.

yapmak istediğinde onun yaptığı iş makbul bir tecdit değildir. O, şu ayette ifade edildiği gibi yerilen bir tahrif olur. (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) “kelimeleri yerlerinden kaydırıp tahrif ederek onları anlamlarından uzaklaştırırlar.”³⁸ Ayrıca Hz. Peygamber’in de bu konuda söylediği pek çok hadisten bir tanesi şöyledir: “Benim ümmetimin helâkı Kur’an’da ve sütte olacaktır.” Dediler ki: Ey Allah’ın Resulü! Kur’an ve süt nedir? Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: “Kur’an’ı uygun olmayan bir şekilde tevil ederler (böylece helak olurlar). Bir de sütü (davarları) fazla sevdikleri için cuma ve cemaati terk edip kırsal yerlerde bedevi bir hayat yaşarlar (bununla helak olurlar).”³⁹

Tecdit hikmete tam muvafıktır. Çünkü insanlar hatalı bir şeye alıştıklarında pek azı müstesna onu hemen terk etmeleri çok zordur. Onlara şefkatle yaklaşarak ve zorlamadan dinin aslını anlatılır ki böylece insanlar hakkı batıldan ayırıp hakka tabi olurlar.

Müçtehit, kitap ve sünnette söylenen her şeyi içtihadına dayanak yapabilir. Onun içtihadı bu ikisi ile çelişmez, şayet çelişirse bu dini değiştirme ve tahrif olur. Ayrıca müçtehit söylediği şeyi selef-i salihinin yoluna benzetmeye çalışır ve onların gittiği yoldan gidip izlerini takip eder. Çünkü onlar Şâri’in maksadını en iyi bilen en iyi anlayan insanlardır. Ayrıca onlar niyetlerinde en doğru insanlardır ve onlar Allah’tan korkup bu tertemiz dinin yayılması için mücadele eden insanlardır.

İslam’ın mükemmelliği dini, inançları ve hükümleri düzenlemeye ve düzeltmeye çalışmasında ortaya çıkmaktadır. Dinin Hz. Peygamber’e (s.a.s) sahabenin anlayışı üzerine indirildiğini kabul etmek gerekir. Bu durum en sağlam ve ikna edici yollarla desteklenen bir hakikattir.

1.1.4. Tecdidin Faydaları

Hz. Peygamber’in (s.a.s) olumlu olarak zikrettiği her emrin, uygulamanın veya onaylamanın iyi ve hikmetli bir işe işaret ettiğinde şüphe yoktur. Onun tecditle alakalı olarak söyledikleri, dinde tecdidin değerine işaret etmektedir. İslam dinin mükemmel özelliklerinden birisi de mükemmelliğini ve doğruluğunu her zaman ve mekânda

³⁸ Maide, 4/13.

³⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, 1. bs., tah. Şuayb Arnaûd vd., (Müessesetü’r-risale, 1421/2001), 28: 632.

kıyamete kadar devam ettirip bütün ırklar, gruplar ve dinler arasında yayılmasıdır. Bunları gerçekleştirmek için İslam dininin ortaya koyduğu sağlam kurallara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca ona aykırı olan düşüncelerden uzak durmak gerekir. Tecdit bu dinin sabit kurallarından ve onun mükemmelliğinin gereklerindedir. Zira mükemmeliyet yenilenmeyi gerektirir. Çünkü geçmiş dinlerde bir kısım kötü niyetli insanlar tarafından bazı emirler değiştirilip terk edildiği gibi İslam dininde de bazı emirler değiştirilip terk edilebilir. Zira tahrif ve yanlış yorum insanda isyanın ve kusurun varlığından kaynaklanmaktadır. Bu problemlerin varlığından dolayı, değiştirilmesi mümkün olmayan işlerde tecdit gereklidir. Dinin bazı durumlara rağmen zaman ve mekanla uyumlu olup insanlara faydalı olabilmesi için aciliyet arz eden meselelerde, özel zamanlarda veya belirli yerlerde içtihadî mesele olduğu söylenen konularda değişim (tağyir) gerekir. Dini kurallara ve kitap ile sünnette bahsedilen meselelere uygun dini istilahta yenilenmesi (tecdit) mümkün olmayan bir şey yoktur.

Dinin sağlam bir şekilde varlığını sürdürmesi tecdidin sağladığı faydalardandır. Allah (c.c.) bu dinin kalıcı olduğunu ve muhafaza edileceğini şu sözünde belirtmektedir: (الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا) “Kuran’ı biz indirdik ve onu biz koruyacağız”⁴⁰ Kur’an’ın korunması ancak Şâri’in amaçladığı şeylerin korunması ile gerçekleşir. Tecdidin tezahürlerinin en önemlilerinden birisi; nassların asıl manalarına döndürülmesi ve sonradan ortaya konulan tahrif edilmiş yanlış manaların terk edilmesidir.

Ayrıca tecdidin faydalarından bir diğeri de onunla irtibatlı olan dinin canlılığıdır. Mücedditlerin uyarısı olmadan insanlar dinde hatalı olan her şeyi anlayamazlar. Bazı dini meselelerde alimlerin az bir kısmı doğru görüş üzerine olup onların diğer bir kısmı veya pek çoğu bir hükümde hata yaptığında, mücedditlere başvururlar. Fudayl b. İyâz⁴¹ söylemektedir: “Sen hidayet yoluna uy! O yola uyanların sayısının azlığı sana zarar vermez. Sapkınlık yollarından da uzak dur! zira o yolda helak olanların çokluğu seni aldatmasın”⁴²

⁴⁰ Hicr, 15/9.

⁴¹ Fudayl b. İyâz b. Mesud b. et-Temimî. O, dini bir önder ve takva sahibi abid bir zattır. Semerkant’ta doğmuştur. Hicri 187 yılında vefat etmiştir. (Zehebî, *Siyeru A’lâmin Nübelâ*, 8: 424).

⁴² Şâtibî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî, *el-İ’tisâm*, tah. Selîm b. İd el-Hilâlî, 1. bs., (Suudi Arabistan: Dâru İbni Affan, 1992) 1: 112.

Tecdit sayesinde dini meselelerde yanlış yapanların yanlışlıkları insanlara delillerle gösterilir. Sonra insanlar mücedditten doğruyu işitip ona uyarlar ve üzerinde buldukları hatalı olan davranışı terk ederlerse ihlas yoluna uymuş olurlar. Böyle yapmazlarsa doğruyu öğrendikten sonra arzularına ve isteklerine uyumuş olurlar. Bundan dolayı da onlar için Allah katında ileri sürecekleri bir mazeret kalmaz. Allah onlara zulmetmez, onlar kendilerine zulmederler.

Tecdidin bir diğer faydası ise nerede ve ne zaman olursa olsun toplumu ıslah edip İslam'ın kuvvetini ve onun doğruluğunu ortaya koyarak göstermektir.

Ayrıca İslam'ın kıyamete kadar kalıcı bir din olduğu tecdit ile ortaya konulur. Çünkü dini inançların manaları zamanın ve mekânın değişmesine rağmen sabittir. Buradan anlaşılır ki İslam dini insanoğlunun ortaya koyduğu bir din değildir. Bununla beraber bir insanın İslam dininin meseleler hakkında getirmiş olduğu nassları değiştirmeden ortaya koyması imkânsızdır.

Yine tecdit, yeni ortaya çıkan fihki meselelerde hüküm vermeyi belirli kurallar ve kaideler belirlemesi açısından İslam'ın bir gücüdür. Her zaman yeni meseleler ortaya çıkabilir. İşte bu tarz meseleler hakkındaki içtihadi hükümler yere ve zamana göre farklılık arz edebilir. Çünkü içtihada dayanan hükümler zamana, yere ve durumlara göre değişmeye elverişlidir.

1.1.5. Tecdit ve İctihat Arasındaki İlişki

Bu mesele incelendiğinde tecdidin ve içtihadın dinde ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü tecdit dinin aslının bozulmadan korunmasını sağlar. İctihat ise daha sonradan ortaya çıkan meseleleri ve fihkin konusu olan meseleleri çözüme kavuşturur. Tecdidin ve içtihadın manası karıştırılırsa bu durum bir kafa karışıklığına yol açabilir. Fakat tecdit hakkında zikredilen hadiste onunla alakalı yüzyıl gibi bir zaman diliminden bahsedilip onun dini meselelerin geneli hakkında olduğuna işaret edilir. Din hakkındaki tecdit, fihki meseleler gibi belirli bir konuyla sınırlanmaz. Dinle alakalı tecdidin kapsamlı olması gerekir. Bundan dolayı birinin mücedditlerden olabilmesi için özel sıfatlara sahip olması gerekir. Ancak içtihat meselesi herhangi bir zamanla sınırlı

değildir ve dini meselelerde müçtehit alimlerin bulunması ümmetin sorumluluğundadır. İctihat yapacak kimse olmadığında bütün Müslümanlar bundan sorumludur.

İctihadla alakalı şu meselelerden bahsedilebilir: İctihat, İslam'da ilim derecelerinin en yükseklerindedir. İslam dini, kurallar, inanç ve ahlak konusunda hassas bir dindir. Dini nasslarda söylemekten kaçınılan, akla aykırı ya da ilme aykırı bir şey yoktur. Bu durum her zaman aynı şekilde devam etmektedir. İslam dinindeki nasslarda geçen her hükmün kurallarının ve kaidelerinin olması, müçtehidin bu kurallar sayesinde doğru bir içtihadı ulaşması için gereklidir. Hükümlerin kuralları olmasaydı müçtehitlik iddiasında bulunan herkes Allah'ın dini hakkında istediği her şeyi söyleyerek arzusuna göre nassları tahrif ederdi. Böylece içtihat dinin bir oyun ve eğlence haline getirilmesine neden olurdu. Bundan dolayı Şâri'i itiraz edilemeyecek şekilde emirleri belirlemiştir. İnsana düşen bu emirlere teslim olup onlara itaattir.

1- Genellikle kesin olarak belirlenmiş konularda içtihat olmaz. Ayrıca eski ve yeni usulcülerin fikir birliği içerisinde açıkça söylediği gibi; açık bir nassın bulunduğu meselede içtihat yapılmaz.

2- Müçtehit herhangi bir sebepten dolayı içtihadında hatalı olabilir. Daha önce geçtiği gibi sahip olduğu ilim konusunda bir kusur göstermediği zaman müçtehit her halükârda sevap kazanır.⁴³

3- İnanca dair meseleler içtihadın konusu değildir. Ayrıca inanç meseleleri sadece vahyi bilgi ile anlaşılabilir meselelerdendir. Vahyi bilgi Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefatından sonra kesilmiştir.

4- Ayrıca Allah'ın rububiyeti, uluhiyeti, isimleri ve sıfatları da içtihadın konusu değildir. Çünkü Allah'ın zatıyla ve sıfatlarıyla alakalı sahip olduğumuz bilgiler de Allah tarafından bizlere verilmiştir. Bizim o konularda onun bildirdiğinin dışında idrak edebileceğimiz bir bilgimiz bulunmamaktadır. Çünkü Allah duyularla hissedilemez ve ihata edilemez. Bu durumda akıl nasıl olur da ilmen idrak ve ihata edemediği bir

⁴³ Nevevî, Ebu Zekeriya Muhyiddîn, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi'l-Müslim*, (Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392 h.) XVI: 378.

meselede içtihadta bulunur. Aklın bu durumda inançla alakalı nasslara tam olarak teslim olması gerekir.⁴⁴

5- Nasslar tarafından bildirilmeyen gaybi meseleler de içtihadın konusu değildir. Dinen kabul edilen delillerle tarihi bir mesele ispat edilirse kabul edilmesi gerekir. Kesin bir delille ispat edildiğinde söylenen şeyin akılla yanlış olduğunu kabul etmek doğru değildir. Çünkü Şâri'in ilmi, en doğru ve kuvvetli ilimdir.⁴⁵

⁴⁴ İbn Teymiyye, *Mecmû 'u'l-Fetâvâ*, 19: 204.

⁴⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû 'u'l-Fetâvâ*, 19: 204.

İKİNCİ BÖLÜM

TECDİDİN KÖTÜ NİYETLİ KULLANIMI

2.1. TECDİD-HÜKÜM İLİŞKİSİ

2.1.1. Hükümlerin Değişmesi Meselesi

Bu kural, İslam Fıkıh Usulü'nün en önemli ve sabit kurallarından biridir. O, “Örf hüküm gibidir.” kuralının alt başlıklarından biri olarak kabul edilir. Bu kuralın ayrıntılarına girmeden önce, hükümlerin iki kısma ayrıldığını belirtmemiz gerekir.

Birincisi: Kaynağı, Hz. Peygamber'e (s.a.s) dayandırılan ve sabit metinler olan emir ve yasaklarla ilgili hükümlerdir. Bu kısmın değişikliğe uğraması mümkün değildir. Çünkü manası bizzat Kanun Koyucu tarafından belirlenmiştir. Kanun Koyucu ise indirdiği hükümde bir eksiklik olmadığını bilir. Bu sebeple burada değişim söz konusu olamaz. Bununla ilgili Kur'an'da şu ayet geçer: (*وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۗ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ*) “*Rabbinin sözü hem doğruluk hem de adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir.*”⁴⁶

İbn Kesir konuyla alakalı şöyle söylemektedir: “Onun haber verdiği şeyler doğrudur. İstedikleri ise adalete muvafıktır. Haber verdiği her bilgi, tartışmasız ve şüphesiz haklıdır. Bütün emirleri adilanedir, yasakladığı her şey ise batıldır. Çünkü o ancak kötülükleri yasaklar.”⁴⁷

İkincisi: Maslahat, kıyas, örf ve adetlerden alınan hükümlerdir. Örf ve âdet iki kısma ayrılır:

a- Şâri'in (Kanun Koyucu) Kur'an'dan bir ayetle veya Hz. Peygamber'in (s.a.s) fiili veya takriri sünnetiyle onayladığı ve kesinleştirdiği âdetlerdir ki, bunda değişim söz konusu olamaz.

⁴⁶ Enam suresi, 6/115.

⁴⁷ Ebu'l-Fidâ İbn Ömer İbn Kesîr el-Kureyşî el-Basri, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Âzîm*, 2. bs., (Dâru't-Taybe li'n-Neşri ve't-Tevzî, 1999), 3: 322.

b- Müçtehitlerin bir maslahata veya başka bir şeye yönelik içtihatlarından çıkan âdetlerdir. Burada maslahatın değişmesi veya bir fetva nedeniyle değişimin olması mümkündür.⁴⁸ Ancak bu değişime, inanca dair anlamlar veya nasslar dahil değildir. Bu hükümler sabit ve kesindir. İnanca dair nasslar üzerine konuşmak veya tartışmak uygun değildir. Bütün nasslar Şâri tarafından konulmuştur. İnsanlar ise bu kanunları yerine getirmekle sorumludur. Çünkü Allah sonsuz hikmet ve ilim sahibidir. Bir insanın ise her zaman her yerde, her insan için ve her örf için geçerli bir karar vermesi mümkün değildir. Bundan dolayı insan, sınırlı bir varlık tarafından verilen bir zamanda bazı kişiler için geçerli olan hükümlerin, başka bir zamanda ve başka bir yerde, başkaları için geçerli olmayacağını bilir. Bu nedenle, bir Müslümanın, Allah tarafından bildirilen her şeyin kesin doğru olduğuna inanması ve mümkün olduğunca başka bir hükümle amel etmemesi gerekir. Çünkü onun bildirdiği emirlere aykırı bir şey yapmak caiz değildir. Dini hükümlerin temeli ve esası hikmete, dünya ve ahirete yönelik maslahatlara dayalıdır. Bu maslahatlar; tam adalet, rahmet, maslahat ve hikmettir. Adaletten ayrılıp zulme giren, rahmetten uzaklaşıp zıttına yönelen, maslahattan uzaklaşıp kötülükle sonuçlanan, hikmetten ayrılarak faydasız bir işe dönüşen her mesele yorumlanarak ilahi kanunların içine sokulsa bile onlardan sayılmaz.

İlahi kanunlar; Allah'ın kulları arasındaki adaleti, yarattıkları arasındaki rahmeti, yeryüzündeki gölgesi, kendisine ve Elçi'sinin güvenilirliğine işaret eden en mükemmel ve en doğru bir hikmet kaynağıdır. Bu kanunlar, basiret sahiplerinin kendisiyle gördüğü nur, hidayet sahiplerinin doğruyu buldukları hidayet, bütün kalbi hastalıklara ilaç olan şifa, doğru yola girenlerin kendisiyle en doğru güzergahı bulduğu bir istikamet yoludur.”⁴⁹ İbn Kayyim el-Cevzî bu konuya kitabında şu başlıkla yer vermektedir: “Zamanın, mekanın, durumun, niyetlerin ve adetlerin değişmesine göre fetvaların değişmesi ve farklılaşması”.⁵⁰ Bu bölümün önemini anlatırken o şöyle der: “Bu, çok faydası olan, önemli bir konudur. Onun bilinmemesi sebebiyle bu alanda büyük bir

⁴⁸ Şâtübî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî, *el-Muvâfakât*, 2. bs. (Dâru İbn Affan, 1997), 2: 488

⁴⁹ Cevzî, İbn Kayyim, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekir b. Eyyüb, *İ'lâmu'l-Muvâkki'in an Rabbi'l-Âlemîn*, tah. Ebu Ubeyde Meşhûr b. Hasan Ali Selmân vd., 1. bs., (Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevziyye li'n-Neşr ve't-tevzî, 1423) 4: 337.

⁵⁰ Cevzî, İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-Muvâkki'in an Rabbi'l-Âlemîn*, 4: 337.

yanlışığa düşölüp, ilahi kanunların yüksek maslahatları ortaya koymadığı zorluk ve sıkıntıya soktuğu düşüncesi gibi zanna sürükler.⁵¹ Yazarın sözlerinden; bu prensibin, sahih sünnetden ve Kur'an'dan inanca dair ortaya konulan meselelerde uygulanmasından değil de, içtihadada dair meselelerde uygulanmasından bahsettiği görülür. Bundan dolayı *Dürrerü'l-Ahkâm fi Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm* isimli eserde de açıklandığı üzere bu prensipte bahsedilen şeyin, bazı modernistlerin dinlenmesini ve uyulmasını istedikleri mana olmadığı görülür. “Zamanın değişmesine bağlı olarak değişiklik gösteren hükümler, örf ve adete dayalı hükümlerdir. Çünkü zamanın değişmesiyle insanların ihtiyaçları da farklılaşır. Bu farklılığa bağlı olarak örf ve adetlerde de çeşitlilik oluşabilir. Örf ve adetlerin farklılaşmasıyla -daha önce belirtildiği üzere- bu hükümlerde farklılık meydana gelir. Örf ve adetlere mebni olmayan şer'i hükümlerde ise bir değişim söz konusu olmaz, bunlar sabittir. Kasten adam öldürmenin cezası gibi. Bu hüküm örf ve adete bağlı olmayan şer'i bir hükümdür. Zamanın değişmesiyle değişime uğramaz. Zamanın değişmesiyle değişen hükümler ise hüküm örf ve âdet kaynaklı olan hükümlerdir.⁵²

Bu konuda İbn Hazm⁵³ şöyle der: “Allah Resulü (s.a.s) bize bu din ile gelmiştir ve bize peygamberler ile resullerin sonuncusu olduğunu söylemiştir. Onun dini, bütün insanlar ve yeryüzü üzerinde kıyamete kadar doğacak bütün canlıların uyması gerekli olan dindir. Buradan anlaşılmaktadır ki; zamanın, yerin ve durumların değişmesiyle hükmün değişmesi kuralı, ilahi kanunlarla belirlenmiş bir meselede hiçbir mana ifade etmemektedir. Şeriatın belirlemiş olduğu bir hüküm, yerine başka bir zamanda veya yerde, aynı hikmetleri içeren başka bir hüküm gelinceye kadar her zaman, her yerde ve her durumda sabittir. Böylece, bir zamanda veya yerde bir hüküm açıklayan nass gelirse bu durumda nassın bir farzı bildirdiği ortaya çıkar ve eski hükmün bağlayıcı olmaz.⁵⁴

⁵¹ Cevzî, *İ'lâmu'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Âlemîn*, 4: 337.

⁵² Ali Haydar Hoca Emin Efendi, *Dürrerü'l-Hükkâm fi Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, çev. Fehmî Hüseyinî, 1. bs., (Dâru'l-Cil, 1991), 1: 47.

⁵³ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id b. Hazm. O, fıkıh, kelam, edebiyat sahalarında alimdir. Hicri 384 yılında Kurtuba'da doğdu. Doğduğu yere atfen Kurtubî olarak da adlandırılır. Hicri 456 yılında vefat etmiştir. (Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 18: 184)

⁵⁴ Kurtubî, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id b. Hazm el-Endulîsî el-Zâhirî, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*, tah. Ahmed Muhammed b. Şâkir, (Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedîde) 5: 5.

Tecdidin tahrif demek olduğunu iddia eden veya onu tahrif etmeye çalışanların birçoğu, iftiralarını bu kurala isnat ederler. İslam alimlerinden hiçbirisi, özellikle inanç ve gayb ile ilgili meselelerden bahseden nasslarda mananın değiştirilmesine cevaz vermemektedir. İslami tebliğ yapan bazılarının yaptığı gibi, bu kaide asıl olarak değerlendirilmez. Zira bu bir yönüyle din ile oynamak manasına gelir.

2.1.2. İmanî Nasslarda Anlam Kaydırma Tehlikesi

Günümüzde dini metinlerde, özellikle de inanca dair nasslar hususunda en büyük tehlike mana değişimidir. “İlk olarak vacip hükümlerde dalaletle saptılar ve nasslara farklı manalar vererek takipçileri dinin aslından uzaklaşacak şekilde onu kolaylaştırdılar. Haram hükümleri kendilerince yorumladılar, kendi sapkınlıklarıyla insanları günah işlemeye ve günahta derinleşmeye doğru sürüklediler. Daha sonra kabir azabı ve oradaki nimetleri, kıyamet gününü ve dehşetini, ahireti, dirilmeyi mizanı, cenneti ve cehennemi kendilerine göre yorumladılar. Öyle ki dini metinlerin insanların gönlündeki tesiri azaldı. Allah’ın sıfatları ile ilgili nassları tevil ettiler. Böylece manaları hakikatinden uzaklaştırarak çeşitli teviller yapmak için gece gündüz uğraşan yorumcuların elinde oyuncak olan bu nassların itibarı zedelendi.”⁵⁵

Her ne kadar bu batıl yorumlara girenler, bazı temelsiz kurallara ve genel nasslara dayandıklarını söyleseler de kötü niyetli bir kısım insanların veya Hz. Peygamber’in bulunduğu devre yakın zamanlarda ortaya çıkan sapkın grupların nassların bir kısmını tahrif edilmeye çalıştıkları ortadadır. Fakat onlarla aynı devirde yaşamış alimler, batıl düşünceler içerisine girip sahabenin bulunduğu yoldan ayrılan kelami gruplardan olan Hariciler, Cehmiyye, Mutezile ve benzerleri tarafından nassların tahrifine dair söylenen düşüncelerin yanlışlığını ortaya koymuşlardır. Bu batıl görüşler neticesinde ortaya çıkacak tehlikeler şu şekilde sıralanabilir:

Nassların manasının yenilenmesi gerektiği çağrısı, İslam’a nispet edilen bazı gruplar tarafından yapılmaktadır. Hatta onlara mensup olanlardan bazıları İslami düşünür olarak tanıtılıp yaptıkları çağrıya kulak vermeye teşvik edilerek yanlış

⁵⁵ Uteybî, Ömer b. Süleyman b. Abdullah el-Eşkar, *et-Te’vil Hutûratuhu ve Esâruhû*, 1. bs., (Ürdün: Dâru’n-Nefâis, 1992) 8-9.

düşünceleri yayılmıştır. Onlar Müslümanmış gibi görünmeseler, Müslümanlardan hiç birisi onları dinlemeyeceğinden dolayı bir zarar veremeyeceklerdir. Fakat onlar bazı meseleleri içtihadî meseleymiş gibi göstererek bunlara dair içtihadta bulunurlar. Hz. Peygamber (s.a.s) bu ve benzeri düşünceler konusunda Hz. Huzeyfe'den (r.a.) nakledilen bir hadisinde şöyle uyarılarda bulunmaktadır: “İnsanlar, Hz. Peygamber'e (s.a.s) hayır hakkında soruyorlardı. Râvî şöyle diyor: Ben de şer hakkında sormak istedim ve aramızda şöyle bir konuşma geçti: “Ey Allah'ın elçisi biz cahiliyede şer içerisindeydik. Sonrasında, Allah (c.c.) bize bu hayrı gönderdi. Bu hayırlı günlerden sonra, kötü (şerli) zamanlar var mıdır? Evet vardır. Peki, bundan sonra, hayırlı günler gelir mi? Evet gelir, fakat o zaman bulanıklık olur. Bulanıklık ne demektir? Onlar; benim yolumdan gitmeyen kişilerdir, ibadet de yaparlar günah da işlerler. Tekrar kötü günler olur mu? Evet, cehennem kapılarına (kötülüğe) çağırılar olacak, onları dinleyenleri cehenneme atacaktırlar.” Ey Allah'ın resulü onlar nasıl kimselerdir? Onlarda bizim gibi insanlardır. Bizim gibi konuşurlar. Onların zamanına yetişirsem ne yapmamı emredersiniz. Müslümanların cemaatine tabi ol. Müslümanların içerisinde sığınılacak bir topluluk ve bir imam yoksa ne yapayım. Bütün bu gruplardan uzak dur. Ağaç kökü bile yesen ölünceye kadar bu hal üzere bulun.” buyurdu.⁵⁶

Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) bizlere, Kur'an ayetlerine alimlerin ve sahabenin verdiği anlama aykırı bir şekilde mana verip hidayetin dışında başka bir yoldan giderek kötülüğe çağırılan kişilerin özelliklerini açıklamaktadır. Bu durumlarına rağmen onlar Müslümanların arasında yaşayıp kendilerini onlardan saymaktadırlar. Ayrıca onlar Müslümanların yaptığı gibi, söyledikleri sözlere Kur'an ve sünnetten delil getirmektedirler. Fakat onların delillendirmeleri, nassları tahrife ve yanlış yorumlamaya dayanmaktadır. Yahudi ve Hıristiyan bilginlerin kendi dini metinlerini lafız ve mana olarak tahrif etmeye çalıştıkları gibi onlar da aynı yanlış düşüncelerle diğerlerinin uyguladığı yöntemi tekrar etmektedirler. Fakat sonuç farklı olacaktır. Çünkü her ne kadar bu tahriften Müslümanlar etkilense bile Allah bu dini kıyamete kadar koruyacağını vaat etmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in inandığı şeylere inanmaya devam ederek

⁵⁶ Buhârî, 7084, 9: 51.

nassları sahabenin tefsir ettiği gibi tefsir edip Hz. Peygamber'in ve sahabenin tebliğ ettiği hususları tebliğ edecek bir grup olacaktır.

Dini nassların manasının yenilenmesi gerektiğini söyleyen bu tecdit iddiası şu sonuçları doğurmaktadır;

a- İslam dininin zayıflamasını gerekli görmektedir. Zira buna görüşe göre İslam, bütün zamanlar ve yerler için uygun hükümler indirmemiştir.

b- İnsanlar için yol gösterici bir kaynak olarak indirilen Kur'an ile amel edilmesini ortadan kaldırmaktadır. Bunun sonucunda her insan Kur'an'dan diğerinin anladığı manaya ters bir mana anlayacaktır. Sonuç olarak ortada bütün insanların tabi olduğu genel bir kanun olmayacaktır. Bu durum tecdit görüşüne sahip birisine Kur'an'ın bir ayetinden delil getirdiğin zaman açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü o, bu delillendirme üzerine şöyle der: "Bu ayete senin verdiği anlamdır; beni bağlamaz" veya "Bu mana, Kur'an'ın mümkün olan bütün kıraatleri içerisinde sadece birisidir."⁵⁷

c- İnanca dair nassların değiştirilmesi gerektiğini iddia eden görüş Allah'ın ilminde ve hikmetinde haşa bir noksanlığı gerekli kılmaktadır. Allah, mesajlarını gönderip Hz. Peygamber'i Kur'an'daki inanca dair nass ve hükümler konusunda bir müfessir ve açıklayıcı kılmıştır. Şayet Hz. Peygamber'e bu nassların manaları açıklanmamış olsaydı, Kur'an bütün zaman ve yerler için geçerli olmazdı.

d- Allah'ın kendilerinden razı olduğu kişilerin yaptığına aykırıdır. Çünkü Bizler sahabenin Kur'an'ın şu ifadesiyle Allah tarafından tescil edildiğini bilmekteyiz: (لَقَدْ رَضِيَ) *Andolsun ki o ağacın altında sana biat ederlerken Allah, o müminlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilmiş, onlara güven duygusu vermiş ve onları pek yakın bir fetihle ödüllendirmiştir.*⁵⁸ Allah (c.c.) onların iman etmelerinden, kalplerinde imana dair bulunan şeylerden ve iman konusunda doğru sözlü olmalarından dolayı onlardan razı olduğunu söylemektedir. Buna rağmen onlardan sonra gelenler onların dini anlayışlarına nasıl aykırı davranırlar.

⁵⁷ Müneccid, *Bid'atü İâdeti Fehmi'n-Nassi*, 61.

⁵⁸ Fetih, 48/18.

e- Allah'ın nasslarda kastettiği manaya aykırıdır. Zira Kur'an'da sahabenin tezkiye edildiğini bilmekteyiz. Allah'ın bu naslarda kastettiği şeyin sahabenin dini metinleri anlayışı olduğunu bilmeliyiz. Çünkü Allah, Kur'an'ı açık bir Arapçayla indirip sahabenin onu anlayacağı bir delil kılmıştır. Bir şeyin delil olması için onun anlaşılması gerekir. Sahabenin Kur'an'ı doğru anladığı, bunun için Allah'ın onlardan razı olduğu Kur'an tarafından teyit edilmiştir. Ayrıca, onların Müslüman olmalarının bir sebebidir Kur'an'ı anlamalarıdır. Onu anlayıp getirdiği esaslara iman etmişlerdir. Kim onların, inanç meseleleri ve onunla ilişkili gaybi durumlar konusundaki anlayışlarına veya uygulamalarına aykırı davranırsa bu konuda Allah'ın istemiş olduğu bir şeye aykırı davranmış olur. İmam Şâfi şöyle söylemektedir: “Allah'a, Allah'tan gelen şeylere ve onun istediği şeylere iman ettim. Onun elçisine, elçisinin getirdiklerine ve elçisinin isteğine de iman ettim.”⁵⁹ Allah'ın imanlarından dolayı onlardan razı olduğu sahabenin dini anlayışının doğru olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı onların dini anlayışına ve yoluna aykırı olmak tehlikeli bir iştir.

f- Müslümanların kalplerine şüphe ve endişe sokmaktadır. Çünkü onlar Sahabe ve onlardan sonra gelenleri ima ederek şöyle derler: Bir zamanda söylenen bir şeyin o zamandaki kişilerin anladıkları şekilde sonrakilere aktarılması onlarında bu anlayışı öncekilerden daha iyi anlayıp doğrulamaları nasıl mümkün olur.

g- Bu görüş doğru kabul edilirse, dini inancın bir kısmının değiştirilmesi her an mümkün olduğundan dolayı sabit bir inancın olmama tehlikesi ortaya çıkar. Bu durum dini bir oyuncak haline dönüştürür.

h- Hz. Peygamber'in (s.a.s) ve sahabenin sözlerinin açık anlamlarının yalanlanmasına neden olur. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in söylemesinin mümkün olmadığı şeyleri söylemektedirler. Halbuki Hz. Peygamber herkes için bir yol gösterici ve mürşittir.

i- Dini nassların manasının yenilenmesi gerektiğini söyleyen görüşe göre tecdit; büyük öneme sahip olmasına rağmen inanca dair nasslar ve Hz. Peygamber'in sözleri için de gerekli görülmektedir.

⁵⁹ Makdisî, Ebu Muhammed Muvaffikuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî İbn Kudâme, *Zemmu't-Te'vil*, tah. Bedr b. Abdullah el-Bedr, 1. bs, (Kuveyt: Dâru's-Selefiye, 1406 h.) 44.

1- Her şeyi bilgisi ile kuşatan Allah'tan gelmesine ve akla da bu bilgidan çok az bir pay verilmesine rağmen dini naslar, kusurlu akla tabii kılınmaktadır.

j- Kitap ve sünnetteki dini metinler hafife alınmaktadır.⁶⁰ Onlar, yorumlarının Kur'an'la çeliştiğini bildikleri halde yanlış yorumlama ve tahrifte ısrarcı olmaktadır. Zira bu tahrif ehlinin öncülerinden olan Bısr el-Mureysî'nin⁶¹ şöyle söylediği aktarılmaktadır: "Kur'an'dan bizim sözümüzle çelişen bir şey yoktur. Biz onun zahirini kabul edip sonra onu yorumlarız." Ayrıca onun şöyle söylediği de ifade edilmektedir: "Size hadisle delil getirilirse, onu yalanlayarak oyalamaya çalışın. Şayet bir ayetle delil getirirlerse yorumlayarak oyalayın"⁶² onların bu gibi sözlerinden nasları küçümsedikleri anlaşılmaktadır. Onlar kendi görüşlerinin, Allah'ın sözünün önüne geçmiş olmasına ve dini naslar konusunda insanları yanıltmayı umursamazlar.

2.1.3. Dini Anlamın Değiştirilmesinde Tecdidin Kötüye Kullanılması

Bidatlerin ve sapkınlıkların tarihine bakıldığında Müslümanların arasında ortaya çıkan sapkınlıkların çoğu vahyin inkarından kaynaklanmaktadır. Bu sapkınlıklar, vahyin manasını Allah'ın ve Resulü'nün kastettiği anlamın dışında başka bir manada yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu, nefislerine uyanların çoğunun takip ettiği yoldur. Her ne zaman nasları reddetme konusunda onların çareleri tükenirse, asıl itibariyle nasları tahrif etme olan tevile başvurmaktadırlar. Lafızlarına dokunulmamasına rağmen nasların anlamlarını tahrif etme, Allah tarafından bir ayette ifade edildiği üzere Yahudilerin takip ettiği bir yoldur:⁶³ (يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا

⁶⁰ Şerîf, Muhammed b. Şâkir , *Tecdidü'l-Hitâbi'd-Dînî beyne't-Te'sîl ve't-Tahrîf*, 1. bs., Mecelletu Beyân, 2004, 38-40.

⁶¹ Bısr b. Giyâs el-Müreysî, Bazı bidatları ortaya atan kişidir. Ebu Yusuf'dan fikhî öğrendi, sonra bu alanda uzaklaşıp kelim ilminde ustalaştı, Halku'l-Kur'an konusunda konuşup o fikri benimsedi. Hatib el-Bağdâdî şöyle der: Ondaki ilim ehlini kötüleyen çirkin sözler aktarılmaktadır. Bundan dolayı alimlerin pek çoğu onun küfrüne hükmetmedip aleyhinde konuşurlar. hicrî 218 senesinde vefat etmiştir. (Zehebî, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Mizânu'l-İtidâl fî Nakli'r-Ricâl*, tah. Ali Muhammed Becâvî, 1. bs., (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1963) 1: 323.

⁶² İbn Teymiye, *Der'u Teârûzi'l-Akli ve'n-Nakli*, Tah. Muhammed Reşat Salim, 2. bs., (Suudi Arabistan: Câmîatü İmam Muhammed b. Suud İslamiye, 1991) 5: 218.

⁶³ Müneccid, *Bid'atü İâdeti Fehmi'n-Nassi*, 31.

(عَقْلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ) “içlerinden birtakımı, Allah’ın kelamını dinler, iyice anladıktan sonra, onu bile bile tahrif ederlerdi.”⁶⁴

Modernistlerin görüşüne göre dinde tecdit düşüncesi, dinin tamamının veya bir kısmının değiştirilmesi düşüncesine dönüşmüştür. Onlardan mütefekkir olarak adlandırılanlardan bazıları noksan akıllarına dayanarak lafızları, inançları ve İslam dinini tahrif etmeye çalıştılar. Onlar, Allah’ın ve Hz. Peygamber’in (s.a.s) sözlerinin gerçek manada kullanılmadığını söyleyerek bu lafızların tekrar gözden geçirilmesini düşünmektedirler. Böylece onlar din ile alay etmekte veya ona karşı çıkmaktadırlar. Bu durum ilim ve İslam adı altında İslam’a mensup olduğu belirtilerek ona karşı yapılan çalışmaların en tehlikelilerindendir. Bu fikre sahip olanların hepsi dini nasların tarihlerinin geçmiş olduğunu ve çoğuyla amel etmenin mümkün olmadığını düşünmektedirler.

Onların bir kısmı Allah’ın zatı ile alakalı inanca dair meseleleri tecdit adı altındaki tahrifin kapsamından çıkarmaktadırlar. Fakat cennet, cehennem, azap, hesap, ceza gibi değiştirilmesi mümkün olmayan önemli inanç meselelerine başka manalar vermektedirler.

Bazıları da sünneti dinin kaynakları arasından çıkararak Kur’an’ın dışında delil getirilecek başka bir kaynağı kabul etmeyip sünnette zikredilen her ne varsa onunla amel edilmeyeceğini belirtmektedir. Çünkü onlar sünneti reddetmektedirler. Ayrıca onlara göre Kur’an İslam’ın ruhudur, görüşleri onunla çelişirse Kur’an’ı yorumlayıp istedikleri şekilde tahrif ederler.

Diğer bir kısmı ise ibadete ve muamelata dair nasların dışında kalan itikadi meselelerin lafzen doğru olduğunu söylemektedirler. Yani onlar dinin inanç yönünün sabit olduğunu bunun dışında kalan kısımlarının ise değişiklik ve içtihadı tabii olduğunu söylemektedirler.

Bu zamanda tahrif özelliği içeren tecdit düşüncesini savunan ve dini nasların çağdaş hayatın gelişmişliğine ayak uydurmasının uygun olacağı düşüncesiyle yeni bir okumadan geçirilmesinin gerektiğini söyleyen kişi sayısı oldukça çoktur. Dini nasların

⁶⁴ Bakara, 2/75.

Nassların tahrifinde aşırı gidenlerin bir kısmının yaptıkları tahriflere şu örnekler verilebilir:

Zekat vermeyi kabul etmeyenler: Onların iddialarına göre *حُدُّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً* (تُطَهَّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلَّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) “Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁷⁰ Onlar bu ayeti, delil göstererek zekâtın sadece Hz. Peygamber’e (s.a.s) verileceğini ve o vefat edince zekatında bittiğini söylemektedirler. Bundan dolayı Hz. Ebubekir onlarla savaştı.

Batınî Karmatiler namazı; davetçinin İslam diyarıyla olan bağlantısı olarak, Zekâtı: hak eden kişiye hikmeti ulaştırmak, haccı: şeyhlerine yolculuk olarak, cenneti: dünyada lezzetlerden faydalanma, cehennemi ise: dini kurullarla yükümlü olma ve onun yüklenme olarak yorumlamaktadırlar.⁷¹

Felsefeci batıniler ise melekleri ve şeytanları iyi ve kötü nefsin bir kuvveti olarak yorumlamaktadırlar. Onlara göre ahiret, berzah, cennet cehennemden bahseden nasslar genel halkın anlaması için verilen temsili örneklerdir.

Mutezile ise *(وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا)* “Allah, Musa ile konuştu.”⁷² ayetini “Allah, Hz. Musa’yı yaralayıcı sıkıntı ve imtihanlar ile yaraladı” şeklinde yorumlamaktadırlar.⁷³

Aşırı görüşlü bazı sufiler *(وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ)* “Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.”⁷⁴ ayetini “ona olan yakınlığında belirli bir dereceye ulaşıncaya kadar ibadet et, o dereceye ulaşıncaya senden mükellefiyet kalkar” şeklinde yorumlamaktadırlar. Ayrıca *(وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ)* “Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir!”⁷⁵ ayetini “Ruhlara bakmıyorlar mı, gaybların içerisinde nasıl dolaşıyorlar”, şeklinde yorumlamaktadırlar. *(وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ)* “Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl

Nâsır, *el-Asrâniyyûn beyne Mezâ’imi’t-Teccid ve Meyâdîni’t-Tagrib*, 2. bs., (Riyad: Mektebetü’l-Kevser, 2001) 365, 366.

⁷⁰ Tevbe, 9/103

⁷¹ Münecid, Muhammed Salih, *Bidatü İ’âdeti Fehmi’n-Nass*, Mecmuâtü Zâd, 33-35.

⁷² Nisâ, 4/164.

⁷³ Zemahşeri, Mâhmut b. Amr el-Harizmî, *Keşşaf*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, 1407 h.) 1: 591.

⁷⁴ Hicr, 15/99.

⁷⁵ Gaşiye, 88/18.

*dikilmişlerdir!*⁷⁶ ayetinde ise taşıdıkları bilgiye nasıl katlandıkları konusunda ariflerin kalplerine işaret edildiğini söylemektedirler. Ayrıca onlardan birisine dans etmenin delili sorulduğunda ise (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا) “*Yeryüzü şiddetli bir şekilde sarsıldığında*”⁷⁷ ayetini delil gösterir.⁷⁸

Bazı gülât şiiler ise (وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبُحُوا بَعْرَةً) “*Hani Mûsâ kavmine, “Allah, size bir sığır kesmenizi emrediyor” demişti.*”⁷⁹ ayetindeki kesilmesi istenen ineğin Hz. Aişe olduğunu söylemektedirler. Yine onlara göre (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ) “*İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir.*”⁸⁰ ayetini Hz. Ali ve Hz. Fatıma olarak (يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ) “*O denizlerin her ikisinden de inci ve mercan çıkar.*”⁸¹ ayetini de Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin olarak yorumlamaktadırlar. Yine Kur’an’da geçen lanetlenmiş ağacı ise Ümeyye oğulları olarak yorumlarlar.⁸²

Ayrıca onların bir kısmı Hz. Peygamber’den (s.a.s) rivayet edilen “Benden sonra bir peygamber yoktur” ifadesini Hz. Peygamber’den sonra gelecek ismi olmayan bir peygamberin müjdelenmesi olarak ifade etmektedir. Yine onların bir kısmı “Kim dinini değiştirirse onu öldürün” ifadesinin kapsamına Yahudilikten veya Hıristiyanlıktan, Müslümanlığa geçen kişiyi de dahil ederek onun öldürülmesini gerekli görürler.

Dini nasların tahrif edilmesi durumu Tarih boyunca hız kesmeden günümüze kadar devam etmiştir.⁸³

İslam Hukuk Akademisi, Kur’an’ın yeni bir okumaya tabi tutulmasına ilişkin şunlara temas etmiştir:

İslam Konferansı Örgütü’nün İslami Hukuk Akademisi Konseyi, 30 Safer - 5 Rebiyülevvel 1426 H., 9-14 Nisan 2005 tarihlerinde Dubai’deki 16. oturumunda, Kur’an ve dini metinlere ilişkin olarak yapılan yeni okuma yöntemi konusundaki araştırmaları inceledikten ve yapılan tartışmaları duyduktan sonra, şu kararları almıştır:

⁷⁶ Gaşıye, 88/19.

⁷⁷ Zilzâl, 99/1.

⁷⁸ Müneccid, Muhammed Salih, *Bidatü İ’âdeti Fehmi’n-Nass*, Mecmuâtü Zâd, 33-35.

⁷⁹ Bakara, 2/67.

⁸⁰ Rahman, 55/19.

⁸¹ Rahman, 55/22.

⁸² Müneccid, *Bidatü İ’âdeti Fehmi’n-Nass*, 33-35.

⁸³ Müneccid, *Bidatü İ’âdeti Fehmi’n-Nass*, 33-35.

1- Dini metinlerin yeniden okunması olarak adlandırılan ve dini metinlerin tahrifine yol açan görüş, bazı şaz görüşlere dayansa bile bu dini metinleri, Müslümanların üzerinde ittifak ettiği manalarından çıkardığı ve dini hakikatlerle çeliştiği için kabul edilmeyen bir bidattir. İslam toplumu, kültürü ve değerleri için büyük bir tehdit sayılır. Bu eğilime sahip kişilerin bazıları, Tefsir ilminin sabit ölçüleri konusundaki cahillikleri sebebiyle veya dini kurallardan hiç birisine bağlı olmayan tecdit hevesleri yüzünden yanlış düşmüşlerdir.

Bazı Üniversitelerin bu okuma yöntemlerini temel almaları, farklı araçlarla bu konuda söylenenleri yaymaları, üniversite tezlerinin bununla ilgili konuları işleme yönünde teşvik edilmesi, seminer ve ilmi toplantılarda bu okuma yönteminin özelliklerine yapılan yönlendirmeler, yabancı dillerden bu görüş sahiplerinin kitaplarının tercüme edilmesi ve bu tarz kitapları bazı kuruluşların yayınlaması, tehlike işaretlerinin arttığını göstermektedir.

2- Bu eğilime karşı koyma konusunda uygun durumlar ve vesileler ortaya çıkmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a- Müslüman hükümetler karşı mücadele etmeye ve dini sabitelere karşı sorumlu ve saygılı düşünce özgürlüğü ile yıkıcı düşünce özgürlüğü arasındaki farkı ortaya çıkarmaya çağırdı. Ayrıca bu hükümetler, basın yayın kuruluşlarını ve kültür merkezlerini denetleme konusunda gerekli uygulamalar ile üniversiteli gençlerin genel İslami bilincini derinleştirmeyi sağlayacak işlerin gerçekleştirilmesine yöneldiler.

b- Dini ilimler ve terimler konusundaki çalışmaların derinleştirilmesine yönlendiren uygun vasıtaların edinilmesi ve dini kurallara uygun içtihadın teşvik edilmesi.

c- Bu eğilime karşı başlatılan olumlu, yöntemsel diyalogun alanının genişletilmesi.

d- İslam araştırmaları sahasındaki uzmanlarının, bu eğilime karşı ciddi ilmi cevaplar vererek farklı alanlarda özellikle eğitim yöntemleri sahasında yaptıkları konuşmalarda bu konuyu ele almaları için teşvik edilmesi.

e- Kelam, Hadis ve İslam Hukuku alanındaki öğrencilerden bazılarının lisansüstü araştırma tezlerini; bu eğilim sahiplerinin görüşleri ve iddialarına karşı ciddi ilmi cevaplar verilebilecek konularda seçmeye yönlendirilmesi.

f- Uluslararası İslam Hukuk Akademisine bağlı bir çalışma grubunun oluşturulması ve bu konuyla ilgili yayınlanan eserler ile onlara cevap niteliği taşıyan eserleri kontrol eden ciddi araştırma eserlerinin temelini atılması, İslam dünyasında ve ötesinde çeşitli araştırma kurumlarında bulunan öğrenciler arasında koordinasyonu sağlayan kapsamlı bir kitaplığın oluşturulması.⁸⁴

⁸⁴ Mecelletü Mecmû'ü'l-Fıkhî'l-İslâmî, 4/16, Karar no: 146 .

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ NASSLARDA ALLAH'IN MURADININ BİLİNMESİ MESELESİ

3.1. DİNÎ NASSLARDA MURAD-I İLAHÎ

Dini metinlerde kastedilen amaç dört noktada görülmektedir. Birincisi: Nassın zahiri manasından. İkincisi: Selefin nass konusundaki görüşünden. Üçüncüsü: Arapça'nın kurallarından. Dördüncü: Nassın anlaşılması için selefin koymuş olduğu kurallardan.

3.1.1. Nassların Zahiri Manasında Allah'ın Muradının Ortaya Çıkması

Şüphesiz ki Allah (c.c.), dini, insanların anlaması ve uygulaması için indirmiştir. Kur'an ayetlerinden her birinin indirilmesinin bir amacı bulunmaktadır. Bu amaç ortaya çıktığında sahabe onu anlayıp uygulamıştır. Onların genelinin manası açıktır. Bundan dolayı Allah'ın emrettiği, yasakladığı veya haber verdiği şeylerde ki kastını anlamayız demek doğru değildir. İbn Kayyim el-Cevzî bu meselede şöyle söylemektedir: “Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Allah'tan alıp tebliğ ettiğini bildiğimiz gibi Allah'ın ve Resul'ünün de Kur'an lafızlarının genelindeki muradını amacını kesin olarak biliriz. Çünkü Allah'ın muradını bilmek, insanların konuştukları sözlerdeki amaçlarını bilmekten daha kolay ve daha açıktır. Allah'ın açıklaması, yönlendirmesi, Kur'an'ı muhafazası, onunla amel etmeyi ve onu okumayı kolaylaştırması mükemmeldir. Buna ek olarak Hz. Peygamber (s.a.s) de ümmete Kur'an'ın lafızlarını ve anlamlarını tebliğ etmiştir. Ayrıca Allah'ın Hz. Peygamber'e Kur'an'ın manalarını tebliğ etme konusundaki yardımı, sadece lafızlarının tebliğ edilmesi konusundaki yardımından daha fazladır. Bundan dolayı onun lafızlarının ulaşamadığı kişiye anlamları ve anlamlarının nakli daha kuvvetli ve daha güçlü bir şekilde ulaşmıştır. Mananın ezberlemesi lafzın ezberlenmesi ve muhafazasından daha kolaydır. İnsanların çoğu dinin aktardığı lafızları ezberleyemediği halde manayı ve anlamı bilip onu ezberler ve kendisine okunan lafızlardan kastedilen şeyi kesin olarak anlar.

İnsanlara, tebliğ edilen sözün anlaşılması için gerekli olan unsurlar; onların anlama kabiliyetleri ve anlatanında anlatma konusundaki kabiliyetidir. Bu unsurlar hasıl

olduğunda sözün anlaşılması gerekir. Sözlü işitsel kanıt iki kesin gerçeğe dayandırılabilir. Birincisi konuşanın muradını anlayıp bizi aktaranlardır. İkincisi ise; manaya işaret eden lafzı aktardıkları gibi kastedilen manayı da bize aktaranlardır. Anlama için bu iki öncülün gerekliliği bilinmektedir.

Sahabeler Hz. Peygamber'in (s.a.s) kendilerine, namaz zekât, oruç, hac, abdest, gusül gibi meselelerden veya bunların dışında Kur'an lafızlarında geçen farklı türdeki kavramlarla konuştuğu kişilerdir. Onlar kendilerine okunan bu lafızların manalarını ezberleyenlerden daha iyi anlayanlardır. Aynı durum; kendilerine konuşma yapılan veya kendilerine ders verilen ya da bir mesaj ulaştırılan her topluluk için de söz konusudur. Çünkü onlara aktarılan sözün anlamını bilme konusundaki istekleri, sadece onun lafızlarını ezberleme konusunda istekli olanlardan daha fazladır. Bu yüzden konuşmacının sözlerini anlamaya çalışan insanlar lafızlarını anlamaya çalışanlardan çok daha fazlasını elde ederler. Mananın elde edilmesinin gerekliliği lafzın ezberlenmesinin gerekliliğinden daha kuvvetlidir. Çünkü asıl amaçlanan şey manadır, lafız ise ona ulaştırılan bir vesiledir. Eğer her ikisine de ulaşmak isteniyorsa manaya ulaşma amacı diğerinden daha büyük bir amaçtır. Çünkü hitabı seslendirenin kudreti, kişinin anlama kabiliyeti ve ona olan ihtiyacın etkisi mananın üzerinde odaklanmaktadır.

Sahabeler -aynı yukarıda anlatıldığı gibi- Hz. Peygamber'in (s.a.s) Allah'tan aldığı mesajları tebliğ etmek için söylediği lafızları ve kendi söylediklerini naklediyorlardı. Aynı şekilde işittikleri lafızların anladıkları anlamlarını da yakini olarak aktarıyorlardı. Böylece onlar bize hem lafız olarak hem de anlam olarak yakini bir şekilde ulaşıyordu. Akıllı bir kişi düşündüğünde bu uygulamanın maksada ulaştırılan sağlam bir yol olduğunu anlar. Kur'an'ın anlamlarının bilgisinin elde edilmesini kusurlu görüp eleştiren kişi, lafızlarının elde edilmesini eleştirip kusurlu gören kişiden daha kötüdür. Kur'an'ın lafızlarının bir kısmının aktarımını kusurlu bulma, Rafizîlerin uygulamalarındandır. Onun manalarının bilgisinin elde edilmesini kusurlu bulanlar ise inkârcı Bâtınîlerdir. Onlar her ne kadar sünneti ve Kur'an'ı sahabenin naklettiğini kabul

etseler de bu lafızların Müslümanların bildiklerine aykırı başka anlamları olduğunu iddia ederler. Onlara göre Kur'an'ın batinî anlamları vardır ve te'vil edilmesi gerekir.⁸⁵

Lafzi delilerin delaleti sadece Kur'an ve sünnetle sınırlı değildir, bütün insanlar birbirlerine lafzi (sözlü) delilleri delil olarak getirirler. İnsan konuşan bir canlıdır. Konuşma da ona has bir niteliktir. Ayrıca insan bir medeniyete sahiptir, vahşi hayvanlar gibi tek başına yaşaması mümkün değildir. Aralarında yardımlaşmanın gerçekleşmesi için birbirlerinin söylediklerini anlamaları gerekir. Bundan dolayı Allah (c.c.) onlara, lafızlarla birbirlerini anlama yolunu öğretmiştir. Lafızlarla söylenen şeyin manasını açıklığı herkesçe bilinir. Bu durum pek çok şekilde ortaya çıkmaktadır:

Birincisi: Kişinin kendisini ifade etmesi, insanoğlunun hayatında zorunlu ve gereklidir. Söylenen sözlerin işaret ettiği manadan konuşanın kastı bilinmemiş olsaydı, insanoğlu yaşayamaz ve yok olurdu.

İkincisi: “Konuşanın sözü sözlü delildir, yakini bilgi ifade etmez ve insanların beraberce kabul ettikleri zaruri ilimlerden sayılmaz.” diyen kişinin sözü zaruri ilimleri ihlal eder. Zira milletler kendi içlerinde üzerinde anlaşmışları dille birbirlerinin kastettikleri şeyleri kesin olarak anlamaktadırlar.

Üçüncüsü: İnsanların konuşan kişinin sözünden kastettiğini anlaması, akli ilimler konusundaki bilgilerinden daha büyük bir meseledir. Konuşanın sözünden kastettiği şeyi bilmek, bazı ilim ehlinin sözlü delilin yakini bilgi ifade etmeyeceği konusunda ortaya koydukları kuralları bilmekten daha sağlam daha kuvvetli bir bilgidir.

Dördüncüsü: Çocuğun aklen zorunlu ilimleri öğrenmeden önce ilk ayırt ettiği şey, kendisini terbiye eden kişinin sözünden ne kastettiğini anlamasıdır. Onun nazarında kendisiyle konuşan kişinin sözleriyle kastettiği şeyden, daha ileri ve daha kesin bir bilgi yoktur. Bu konudaki bilgi diğer zaruri ilimlerin önüne geçmektedir. Bundan dolayı kim akli ilimleri kesin bilgi olarak kabul edip konuşan kişinin kastettiği şeyi anlamayı kabul

⁸⁵ Cevzî, İbn Kayyim, *es-Savâ'iku'l-Mürsele*, 2: 692.

etmezse, hakikatleri değiştirmiş, fitrata aykırı davranmış ve gerçekte var olana ters düşmüş olur.”⁸⁶

İbn Kayyim el-Cevzî, arasında akli, dilsel ve mantıksal yönlerinde de bulunduğu konuşan kişinin kastının kesinliğine işaret eden 30 vecihten fazla durumdan söz etmektedir.

3.1.2. Nassları Yorumlamada Selef'in Yöntemi

Bu konu, sahabeden olan selefi salihinin üstünlüğü konusunda insafı davranan herkesçe kabul edilebilecek önemli meselelerdendir. Allah onları peygamberinin arkadaşlar olarak seçmiştir. Onlar Hz. Peygamber ile cihad edip ona yardım etmişlerdir. Bundan dolayı onların görüşlerini üstün görmekte bir kusur yoktur. İbn Teymiyye şöyle söylemektedir: Selefin yolunun ve görüşünün öne çıkarılarak ona uyulup onun aktarılmasında bir kusur yoktur. Aksine onun görüşünün ittifakla kabul edilmesi gerekir. Çünkü selefin yolu doğrudur.⁸⁷ Onlarla alakalı bir ayette Allah şöyle buyurmaktadır: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ *“Allah, Mü'minlerden razı olmuştur.”*⁸⁸ Bu ayet onların gittikleri yolun doğruluğuna, kalplerinin temizliğine tam olarak işaret etmektedir. Yine sahabenin gittiği yolun doğru olduğuna işaret eden şu ayette vardır: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ (الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا *“Kim, kendisine hidayet (doğru yol) besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü'minlerin yolundan başkasına uyarırsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.”*⁸⁹ Burada müminler lafzı ile kastedilenlerin, sahabiler oldukları bilinmektedir. Onların yolundan başka bir yola tabi olmak, günah işleme, helak olma ve cehenneme girme sebebi olarak kabul edilmektedir. Şu ayet de söylediğimizi desteklemektedir: (فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ (السَّمِيعُ الْعَلِيمُ *“Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar.”*

⁸⁶ Cevzî, İbn Kayyim, *es-Savâ'iku'l-Mürsele fi'r-Reddi ale'l-Cehmiyye ve'l-Muaddala*, tah. Ali b. Muhammed, 1. bs., (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1408 h.) 2: 693.

⁸⁷ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, 4: 149.

⁸⁸ Fetih, 48/18.

⁸⁹ Nisâ, 4/115.

*Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*⁹⁰ Ayette Allah (c.c.), kurtuluşa götüren imanın, onların imanı olduğunu söylemekte ve bunun için onların yöntemlerinin ve anlayışlarının yeterli olduğunu vurgulamaktadır. Allah onlara kendi dilleriyle, yani anladıkları dilde hitap edip inanç, gaybi meseleler, tarih ve ahkam gibi pek çok şey ilgili ayet indirmiştir. Bu hitap onların anlamadıkları şekilde olsaydı o zaman anlaşılmaz olurdu, bu durum ise Allah için imkânsızdır.

Bir ayette şöyle geçmektedir: (قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ) “De ki: “İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah’a çağırırız. Allah’ın şanı yücedir. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim.”⁹¹ Ona tabi olanlar sahabelerdir, bu konuyu destekleyici ayetler çoktur.

Sahabenin ayetleri en iyi anlayanlar olduğunu destekleyen bir başka delil ise Hz. Peygamber’in sözleridir. Mesela Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Herhangi bir ihtilâfla karşılaştığımızda size düşen görev, benim sünnetime ve râşit halifelerin sünnetine uymaktır.”⁹² Hadis, Hz. Peygamber tarafından sahabenin anlayışına ve uygulamasına özellikle de sahabenin içerisindeki Hulefayı Raşidi’ne yapılan övgüyü göstermektedir. Şu sözü ise bütün sahabeyi kapsamaktadır: “Ümmetim 73 fırkaya ayrılacaktır. Biri dışında hepsi Cehennemdedir.” O bir grubun kimler olduğu soruldu. Hz. Peygamber de: “Onlar benim ve ashabımın gittiği yol üzere olanlardır” dedi.⁹³ Bu hadis önemli hadislerdendir. Çünkü sahabenin ittifak ettiği meselelerde onlara uymanın gerekli olduğu açıkça belirtilmektedir. Hz. Peygamber’in gittiği yoldan başka bir yolda gitmek doğru değildir. Yine o, bu konuda şöyle buyurmaktadır: “İnsanların en hayırlıları benim asrımında yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip edenlerdir. Onlardan sonra ise Öyle insanlar gelir ki onlar kendilerinden yemin etmeleri istenmeden yemin ederler.”⁹⁴ Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s), sahabe asrını, onlardan sonra gelenlerin devrini ve sonra gelenlerin devrini dini açıdan ve gidilen yol açısından övmektedir. Onun övgüsü o zamanlardaki hayrın ve iyiliklerin çokluğu sebebiyledir. Onların gittiği yoldan gitmeyenlerin onların zamanında yaşamasının kendilerine bir

⁹⁰ Bakara, 2/137.

⁹¹ Yusuf, 12/108.

⁹² İbn Hanbel, Ahmet, *Müsned*, Hadis no: 17142, 28: 367.

⁹³ Tirmizi, *Sünen*, 1. baskı, (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1998), 4: 323.

⁹⁴ Buhari, *Sahih*, hadis no: 2652, 3: 171.

faydası olmamıştır. Onlardan sonra gelenlerin devrinin yerilmesinin sebebi ise kötülüklerinin çokluğudur.

İbn Mesud bu konuda şöyle demektedir: “Eğer sizden birisi birilerini taklit etmek istiyorsa sahabeleri taklit etsin. Çünkü onlar bu ümmetin içerisinde en temiz kalpli, en az tekellüfe giren, yolları en sağlam olan ve durumları en iyi olan kişilerdir. Onlar Allah’ın (c.c.) Hz. Peygamber’in sohbeti için ve dinin temellerini atmak için seçtiği insanlardır. Bunlardan dolayı onların üstünlüğünü anlayın ve onların izlerini takip edin çünkü onlar doğru yol üzere gitmektedirler.”⁹⁵

Ömer b. Abdülaziz ise bu konuda şöyle söylemektedir: “Beni Allah’ın takvasını ve onun emrine yönelmeye götüren şey Hz. Peygamber’in sünnetine uymak ve bidatçilerin dini konularda ortaya attıkları, geçim vasıtası olarak tutunup uyguladıkları meseleleri terk etmektir. Şunu bilin ki hangi bidat ortaya çıkmışsa ondan önce o konuda bir uyarı ve bir işaret geçmiştir. Sizin, sünnete sarılmanız gerekir. İşte o zaman Allah’ın izni ile bidatlardan korunursunuz. Sünnet sadece kendisine tabi olunsun diye ortaya konulmuştur. Sahabenin razı olduğu şeylere nefsinizi razı kıl. Çünkü onlar bir şey bildiklerinden dolayı razı oldular. Onlar ilk Müslümanlardır. Sahabeden sonra gelip onların yolundan ayrılanlar tarafından pek çok bidatlar ortaya atılıp doğru yoldan uzaklaşıldı. Onların içerisinde ihmalkâr ve dini konularda cesaretli davranan kimse yoktur. Fakat insanlar onlar konusunda ihmalkâr davranıp haksızlık ederler. Onlardan uzak durmayı isteyenler aşırıya kaçarlardı. Onlar ise bu ikisinin arasında orta bir yol tutmuşlardır.”⁹⁶ Şâtibî şöyle söylemektedir: “Dini delilleri esas alan kişinin sahabenin anlayışını ve o konudaki uygulamasını gözetmesi gerekir. Çünkü o doğruya en yakın olan ve ilim ile amel noktasında en güçlü olan delildir.”⁹⁷

İbn Receb el-Hanbeli ise şöyle söylemektedir: “İlimlerin içerisindeki en faydalısı Kitap ve sünnetin nasslarının, anlamlarının bilgisi ve sahabe ile tabiin ve onlara tabii olanlardan Kur’an ve hadisin anlamı konusunda nakledilen rivayetlere bağlılıktır. Helal,

⁹⁵ Kurtubi, *Câmi’u Beyâni’l-İlmi ve Fazlihi*, tah. Ebu Abdurrahman Fevvâz Ahmet Zemberli, 1. baskı, (Müessesetü’r-Reyyân, Dâru İbni Hazm, 2003) 2: 198.

⁹⁶ Ebû Abdillâh Ubeydullah b. Muhammed b. Muhammed el-Ukberî, *el-İbânetü’l-Kübrâ*, tah. Rıza Mu’tî vd., (Riyad: Dâru’r-Râye), 4: 247.

⁹⁷ Şâtibî, İbrahim b. Musa b. Muhammed, *el-Muvafâkât*, tah. Ebu Ubeyde İbn Hasan Ali Selmân, 1. baskı, (Dâru İbni Affân, 1997), 3: 289.

haram, takva vs. meseleler hakkındaki sözler onlardan nakledilmiştir. Yine, önce doğru ile yanlış birbirinden ayırma, sonrasında da onun manasını bilip anlama konusundaki içtihat onlardan nakledilmiştir. Bütün bunlar akıl sahibi kişiye, faydalı ilmi açıklama konusunda yeterli gelecektir.”⁹⁸ Hafız İbn Abdülhâdî şöyle söylemektedir: “Selefin herhangi bir açıklamasının ve izahının bulunmadığı bir ayet veya hadis hakkında te’vil yapmak uygun değildir. Bu durum onların bu konudaki gerçeği bilmediklerini göstermektedir. Onların yorumuna aykırı bir te’vil nasıl olabilir? Böyle bir yorumun, reddedilmesi gereken geçersiz bir yorum olduğunu açıktır.”⁹⁹

İbn Teymiyye ise şöyle söylemektedir: “Kim Kur’an’ı ya da hadisi tefsir eden sahabe ve tabiinin yaptığı bilinen tefsirin dışında başka bir şekilde yorumlarsa o Allah’a iftira eden, onun ayetini inkâr edip onun sözlerinin yerlerini değiştirerek tahrif eden birisidir. Böyle bir yorum dinsizliğin ve inkarın kapısını açar. Ayrıca İslam dininde bu tarz bir yorumun geçersiz olduğu açıktır.”¹⁰⁰

3.1.3. Nassları Anlamada Arapça’nın Kurallarına Başvurma

Allah’ın en son indirdiği ilahi kitap Arapça olarak indirilmiştir. Bununla alakalı ayetlerde şöyle buyrulmaktadır: (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ) “Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur’an olarak indirdik.”¹⁰¹, (بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ) “Apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir.”¹⁰² Bu meseleye işaret eden ayetlerin sayısı çok daha fazladır. Herhangi bir dili bilmek için onun kurallarını bilmek gerekir. Bu, dili doğru bir şekilde anlamak isteyen herkes için gereklidir. Arapların anlayabilmeleri için Hz. Peygamber’e indirilmiş olan Kur’an’ın dili Arapçadır.

Şâtibî bu hususta şöyle söylemektedir: Dini meselelerde görüş bildiren ve konuşan kişide biri asıl biride fer’i bir hal olan iki durumun olması gerekir. Birincisi: Arapçayı iyi bilen bir Arap veya bir Arap gibi Arapçanın belagatını çok iyi bilen birisi ya da Halil b. Ahmed, Sibeveyh, Kisâi, Ferrâ gibi Arapçanın belagatını çok iyi bilen

⁹⁸ İbn Receb el-Hanbeli, *Fadlu’l-İlmi’s-Selefi alel Halefi*, (Dâru’s-Sâmî’î, 1406 h.) 6.

⁹⁹ Şemseddin Muhammed b. Ahmet b. Abdülhâdî el-Hanbelî, *es-Sârimu’l-Minkî fi’r-Reddi ala’s-Subkî*, tah. Ukayl b. Muhammed b. Zeyd el-Yemâni, 1. bs., (Beyrut: Müessesetü’r-Reyyân, 2003), 318.

¹⁰⁰ İbn Teymiyye, *Mecmu’u’l-Fetâvâ*, 13: 243.

¹⁰¹ Yusuf, 12/2.

¹⁰² Şuara, 26/193.

birisi oluncaya kadar dini meselelerde konuşmaması gerekir. Burada kastedilen şey onlar gibi Arapçayı ezberlemek veya toplamak değildir. Kastedilen cümlelerde geçen Arapçayı anlamaktır. Eğer bu aşamaya ulaşılmamış ise ancak Kur'an'ın manalarının anlamını öncekilerden taklit yoluyla alınabilir. Kişinin Kur'an'ın anlamı konusunda ilim ehline sormadan ulaştığı zanni, yanlış bir zandır.¹⁰³

Hasan-ı Basri ise bu konuda şöyle der: “Onları Acemlik (Arap olmama) helak etti. Çünkü onlar, Kur'an'ı yorumuna aykırı şekilde tevil ettiler.”¹⁰⁴ İmam Şâfiî ise şunları dile getirmektedir: “İnsanlar anlamadıkları şeylerde; Arapçayı bırakıp Aristoteles'in diline yönelmeden anlaşmazlığa ve ayrılığa düşmeyeceklerdir.”¹⁰⁵ Allah'ın kitabını anlamanın yolu Arapçayı anlamaktan geçer. Kuran'ın manasını anlamak için bundan başka bir yol yoktur.

İmam Malik ise şöyle söylemektedir: “Arapça konusunda Alim olmayan bir adamın Allah'ın kitabını tefsir etmesi kendisine azaptan başka bir şey kazandırmaz.”¹⁰⁶ Mücahid'in şöyle söylediği nakledilmektedir: “Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kişinin Arapça'yı bilmeden Kur'an hakkında konuşması helal değildir.”¹⁰⁷

Ebu Ubeyde şöyle söylemektedir: “Esmâî, Halil b. Ahmed'den o da Eyyüb es-Sihtiyânî'den şu sözü işitmiştir: “Irak'ta dinsiz olanların hepsinin Arapça konusundaki bilgileri zayıftır.” Şâtibî ise Arapçayı bilmeden Kur'an'ı tefsir edenlerin bu durumu ile alakalı şöyle söylemektedir: “Onların Allah ve Resulü'nden gelen mesajların kendisiyle anlaşıldığı Arapçayı bilmemelerine rağmen Arapça olan Kur'an ve sünnet hakkında söz söyleme konusundaki istekleri, Din konusunda anladıkları şekilde fetva verip onu dini kural olarak kabul etmelerine ve derin bilgi sahibi olan alimlere muhalif olmalarına neden olur. Onlar bu duruma, kendi zanlarını ve inançlarını güzel gördüklerinden dolayı düşenlerdir. İçtihat ve istinbat ehli gibi görünseler de, böyle değildirler. Onların bir

¹⁰³ Şâtibî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî, *el-İ'tisâm*, tah. Selîm b. İd el-Hilâlî, 1. bs., (Suudi Arabistan: Dâru İbni Affan, 1992) 1: 112; Şâtibî, *el-İ'tisâm*, 2: 809.

¹⁰⁴ Şâtibî, *el-İ'tisâm*, 1: 304.

¹⁰⁵ Zehebî, *Siyeru Alâmü'n-Nübelâ*, 10: 74.

¹⁰⁶ Beyhâkî, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin, *Şa'bu'l-İmân*, tah. Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, 1. baskı, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410 h.), 2: 425.

¹⁰⁷ Zerkeşî, Muhammed b. Bahadır b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1391), 1: 293.

kısmına şu ayeti kerimede geçen (صِرٌّ) kelimesi hakkında sorulduğunda: (رِيحٌ فِيهَا صِرٌّ) “kavurucu ve soğuk bir rüzgâr”¹⁰⁸. Onun cırcır böceği olduğunu söyler.”¹⁰⁹

3.1.4. Selefin Nassları Anlama Konusunda Ortaya Koydukları Kurallara Başvurma

Selefin nasslara verdikleri anlamın doğru olduğunu ispat ettiğimizde onların kurallarının da doğru olduğunu bilmemize gerek yoktur. Onların nassları anlamaları arzularına tâbi olma ve rastgele bir anlama değildir. Tam aksine onlar ilimleri sağlam bir şekilde elde etmişlerdir. Bu belirlenmiş olan kuralları bir araya toplayıp yazan ilk kişi bu konudaki er-Risale adlı eserin yazarı İmam Şâfiî'dir. Bundan dolayı tahrif içerikli tecdit düşüncesini dillendirenlerin hepsi İmamı Şâfiî'nin bu kuralları ele almasından dolayı ve Arap aklının en büyük kural koyucusu olmasından dolayı ona saldırıp dururlar. Çünkü onlar hiçbir kimsenin karşı çıkması olmaksızın ilim alanında isteklerine göre konuşmak isterler ve yanlışları ile bilgisizliklerinin alimler tarafından ortaya çıkarılmasını istemezler. Onların bu yanlışlıkları ve bilgisizlikleri riayet edilmesi gerekli olan kural ve esaslara aykırı davranmalarından kaynaklanmaktadır. Bu kuralları şöyle sıralayabiliriz:

3.1.4.1. Sebebin Hususiliğine Değil, Lafzın Umumîliğine İtibar Edilir

Kur'an, genellikle belirli bir zamanda, belirli bir yerdeki belirli şahıslar hakkında indirilmiştir. Ancak onun getirdiği hükümler eğer hususiliğine işaret eden bir delil ile veya mutlak bir nasslı sınırlamak için gelmemişse; her zamanda, her yerde ve herkes için uygulanabilir. Şayet hükümler umumi olmasaydı, tahrif içerikli tecdit düşüncesine sahip kişilerin istediği gibi, ayetlerdeki ilahi hükümlerle veya sünnet ile amel edilemezdi. Razî, bu konuda şöyle söylemektedir: “Lian, zıhar, hırsızlık ve benzeri ayetlerin belirli kişiler hakkında indirilmiş olduğu konusunda icma etmiş olmalarına rağmen onların hükümlerini genelleştirdiler. Hiçbir kimse de genelleştirmeye aykırı bir şey söylemedi.”¹¹⁰ Böylece lafzın umumiliğine itibar etme meselesi ortaya çıktı. Şayet

¹⁰⁸ Ali İmran, 3/117.

¹⁰⁹ Münecid, *Bid'atü İ'âdetü Fehmi'n-Nass*, 85-88.

¹¹⁰ Râzî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin, *el-Mahsûl*, tah. Taha Câbir Feyyaz el-Ulvânî, 3. baskı, (Müessesetü'r-Risale, 1997) 3: 125.

hükmün umumileştirilmesi için bir delil yoksa sabit nassların tahsis edilmesinin de delili yoktur.

3.1.4.2. Nassların Zahiri Manalarıyla Amel Etmenin Gerekliliği

Nassların doğru anlaşılması konusunda ilim ehlinin kabul ettiği kurallardan birisi de; zahiri mananın kastedilmediğine işaret eden doğru bir delil bulunmadığı durumda, nassın zahiri manasının delalet ettiği şekilde amel etmenin gerekliliğidir. İmam Şâfiî ise şöyle söylemektedir: “Nassın zahiri manasının değil de batını manasının kastedildiği konusunda sünnet veya icma veya başka bir delil bulununcaya kadar, Kur’an’ın zahiri manası alınır.”¹¹¹ O, başka bir yerde ise şöyle der: “Kur’an’dan bir delil olmaksızın, nassın zahiri manasını batını manaya, umumi manasını da hususi manaya kimse çeviremez. Kur’an’dan bir delil yoksa sünnetten veya alimlerin icmasına bakılır. Hadiste yer alan bir şeyin, zahiri manasını batını manaya çevirmesi mümkündür. Hadislerin çoğu birden çok manaya gelebilir. Bir kimsenin onun bir manasını kabul etmesi, diğer manayı benimseyen kişinin aleyhine delil olmaz. Fakat hadisteki gerçek mana bir tanedir. Çünkü hadislerdeki mana zahiri ve umumi mana üzerinedir. Ancak kastedilen mananın umumi ve zahiri değil de hususi ve batını bir mana olduğuna işaret eden Hz. Peygamber’den nakledilen bir işaret ve ilim ehlinin icması bulunduğu durum bunun dışındadır.”¹¹² Taberî, tefsirinde bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Batını anlamın doğruluğuna işaret eden bir delil yoksa zahiri anlamın yerini batını anlamın alması caiz değildir.”¹¹³

Kur’an’dan, sahih sünnetten ve icmadan nassın zahiri manasını “batını”ye, umumi manasını “hususi”ye ve mutlak manasını “mukayyed”e çevirecek bir delil yoksa Kur’an ve Sünnetteki nassların zahiri, umumi ve mutlak manaları üzerine kalmaları gerekir.

¹¹¹ Şâfi’î, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, tah. Rıfat Fevzî Abdulmuttalib, 1 bs., (Mansura: Dâru’l-Vefâ, 2001), 268.

¹¹² Şâfi’î, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs, *İhtilâfu’l-Hadis*, tah. Rıfat Fevzî Abdulmuttalib, 1 bs., (Mansura: Dâru’l-Vefâ, 2001), 21.

¹¹³ Taberî, Muhammed b. Cerir Ebu Ca’fer, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli’l-Kur’ân*, tah. Ahmed Muhammed Şâkir, 1. bs., (Müessesetü’r-Risâle, 2000) 1: 15.

Nassa zahiri mananın dışındaki bir başka mana verilmesi te'vil olarak isimlendirilir. Bu te'vil ikiye ayrılır. Birincisi doğru te'vildir. Bu, kendisine işaret eden bir delilin varlığından dolayı nassın zahiri mananın dışında başka bir manaya çevrilmesidir. İkincisi ise: Batıl bir te'vildir. Bu te'vil kendisine işaret eden doğru bir delilin olmaksızın nassın zahiri mananın dışında başka bir manaya çevirmektir.

İbn Kayyim bu konuda şöyle söylemektedir: “Tahrifin te'vili inkâr türünden bir işittir. Çünkü o nassları, ister onları kötüleyerek olsun isterse de onların zahiri manasının kabul edilmesine rağmen ifade ettiği hakikatlerden uzaklaştırarak olsun, buldukları manadan saptırmaktır.”¹¹⁴ Şayet konuşan kişinin, muhataptan, bir açıklama yapmadan ve delil göstermeden kendi sözünü zahiri anlama ve hakikatine aykırı bir manaya hamletmesini istediği tahmin edilirse bu durum, irşat ve doğru yola yönlendirme ile amaçlanan şeye ters düşer. Bununla beraber hidayet açısından söylenen söz ile amel edilmeyip onun terk edilmesi, delilsiz olarak zahir manasından uzaklaştırılmasından daha doğrudur. Ayrıca onun terk edilmesi, zahiri manaya hamledilmesiyle yanlış bir inancın ortaya çıkmasından daha hayırlıdır.¹¹⁵

3.1.4.3. Müteşabih Nassları Muhkem Nasslara Arz Etme

Muhkem; tek bir anlamdan başka bir ihtimal taşımayan açık manalı nass demektir. Müteşabih ise; birden çok mana ihtimali taşıyan nasslardır. Allah (c.c.) müteşabih nassların, doğru anlaşılması için muhkem nasslara arz edilmesini emretmektedir. Şu ayette muhkem ve müteşabih ayetlerle alakalı şöyle buyrulmaktadır: هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ (O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, “Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır” derler. (Bu inceliği) ancak akıl

¹¹⁴ Cevzî, İbn Kayyim, *es-Savâ'iku'l-Mürsele fi'r-Reddi ale'l-Cehmiyye ve'l-Muaddala*, tah. Ali b. Muhammed, 1. bs., (Riyad: Dâru'l-Âsime1408 h.) 1: 217.

¹¹⁵ Münecid, *Bid'atü İâdeti Fehmi'n-Nass*, 96.

sahipleri düşünüp anlar.”¹¹⁶ İbn Kesir bu ayetle ilgili şöyle söylemektedir: “Allah (c.c.) Kur’an’da kitabın anası olan muhkem ayetler olduğunu söylemektedir. Burada muhkem ayetlerle kastedilen şey hiçbir insanın manasını karıştırmayacağı işaret ettiği anlam açık olan ayetlerdir. Bir de bunların dışında insanların çoğunun veya bir kısmının işaret ettiği anlamı ayırt etmekte zorlandığı ayetler bulunmaktadır. Kim anlamını ayırt etmekte zorlandığı nassları anlamı açık olan naslara arz edip muhkem olanları müteşabih olan naslara hakem kılsa doğru yapmış olur. Kim de tam tersini yaparsa hidayetten dönmüş olur.”¹¹⁷

Muhkem bir nassın terk edilip müteşabih nassa dayanılması sapkınlığa neden olur. Mesela Hariciler ve Mutezile şefaate meselesini doğrulayan manası açık muhkem nassları şu müteşabih nassa arz ederek te’vil etmektedirler: (فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ) “Artık şefaathçilerin şefaati onlara fayda vermez.”¹¹⁸ Cebriyye ise kulun iradesini ve ihtiyarını ortaya koyup ispat eden muhkem ayetleri, müteşabih olan şu ayete arz ederek te’vil etmektedirler: (وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا) “Allah’ın dilemesi olmadıkça siz dileyemezsiniz. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹¹⁹

3.1.4.4. Bir Konuda Nasslara Bütüncül Bakma

Herhangi bir konulardaki bütün nasslardan istifade edilmeden, meseleler ve hükümler açıklığa kavuşmaz. Çünkü onlar tek bir kaynaktan gelmektedir. Aralarında bir çelişkinin ve ihtilafın bulunması mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle demektedir: “Kur’an, bazı ayetleri bazısını yalanlasın diye nazil olmamıştır. Bilakis birbirini tasdik eder, doğrularlar. Ondan bir şey öğrendiğiniz zaman onunla amel edin, ondaki bir şeyi bilemediğinizde onu bilene sorun.”¹²⁰ Kur’an’ın bazı ayetlerini alıp bazısını terk etmek caiz değildir. Bu nassların bölünmesine ve parça parça olmasına sebebiyet verir. Nitekim Yahudiler hakkındaki ayette şöyle buyrulur: (أَفْتُونُونِمْ بِبَعْضِ الْكِتَابِ) “Yoksa siz Kitab’ın (Tevrat’ın) bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı

¹¹⁶ Ali İmran, 3/7.

¹¹⁷ İbn Kesir Ebu’l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, tah. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, 1. bs., (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 1419), 2: 4.

¹¹⁸ Müddesir, 74/48.

¹¹⁹ İnsan, 76/30.

¹²⁰ İbn Hanbel, Ahmed, *Müsned*, Hadis no: 6702, 11: 304.

*ediyorsunuz?”*¹²¹ Eski ve yeni bidatların hepsi bu büyük kuralın ihmalinden dolayı ortaya çıkmıştır. Bir kısım bidat ehli bir nassı alıp tahsis edici, takyid edici, açıklayıcı veya nesh edici bir başka nassı göz ardı ederler.

Şatıbî şöyle der: “Cahillerin, pek çok sefer doğru delilleri göz ardı ederek kendi batıl delillerine dayandıklarını görürsün.”¹²² Mesela hariciler, azap tehdidi ile ilgili nassları alıp cennet vaadi ile ilgili nassları göz ardı etmektedirler. Ayrıca onlara kastettikleri mananın dışında başka anlam yüklerler. Müminleri, kafir ilan ederek kanlarını ve mallarını helal görürler. Mürcie ise; cennet vaadi ile ilgili nassları alıp cehennem tehdidi ile ilgili nassları bir kenara bırakır ve onlara, kastedilen mananın dışında başka anlamlar verirler. Böylece “Küfürle beraber ibadetin fayda vermediği gibi, imanla beraber günah da zarar vermez” derler.

Nassları bir arada ele almak; umumi lafzı, hususiye; mutlak lafzı, mukayyede; mücmel lafzı mübeyyene ve müteşabih lafzı muhkeme çevirir. İşte bu yol ilimde derinleşenlerin yoludur.¹²³

3.1.5. Bazı Grupların Nassları Değiştirme Gayretlerinin Nedenleri

Bu teşebbüs; eskiden beri varlığını devam ettirmektedir. Nassları kendilerine göre anlama girişiminde bulunan ve onları değiştiren grupların ilki Haricîlerdir. Kendi anlayışlarını, ayetlerin zahiri manalarına uydurmayı istediler. Fakat bu girişimin ortaya çıkmasıyla, sahabe onlara karşı çıkmış ve doğruyu göstermiştir. Ayrıca sahabenin birçoğu onların iddialarına cevap vermiştir.

Bu tartışmaların biri, İbn Abbas’ın bu vesileyle iki bin kişiyi isyandan döndürdüğü meşhur tartışmasıdır. İbn Abbas dedi ki: “Bu yemaniyyeden (bir tür kumaş) en güzelini giydim ve dışarı çıktım.” (Ebu Zemil dedi ki: “İbn-i Abbas güzel, yakışıklı biri idi.”) Yanlarına geldiğimde öğle istirahatinde idiler. Selam verince dediler ki: “Merhaba ey İbn Abbas, bu üzerindeki elbise de ne?” İbn Abbas: “Beni bununla mı ayıplıyorsunuz? Ben Resulullah’ın üzerinde bundan daha güzelini görmüştüm ve

¹²¹ Bakara, 2/85.

¹²² Şatıbî, *el-İ’tisâm*, 1: 284.

¹²³ Müneccid, *Bid’atü İâdeti Fehmi’n-Nass*, 99.

bununla ilgili şu ayet inmişti: “..de ki: Allah’ın kulları için yarattığı ziynet ve temiz rızıkları haram kılan kimdir?”¹²⁴

Bunun üzerine: “Niye buraya geldin?” diye sordular. İbn Abbas: “Size, Resulullah’ın ashabının, muhacir ve ensarın yanından geldim. Oysa sizin aranızda onun ashabından hiç kimse yok. Kur’an, onların üzerine nazil olmuştur ve onlar, Kur’an’ın tevilini en iyi bilenlerdir. Onların (haber ve mesajlarını) size ulaştırmak, sizinkileri de onlara ulaştırmak için geldim.” Onlardan bazıları: “Kureyş ile münakaşa etmeyin. Allah (c.c.) buyuruyor ki: “*Onlar şüphesiz kavgacı, husumetli bir millettir.*”¹²⁵ İbn Abbas bu kimseler için şöyle der: “İbadette onlardan daha şiddetli gayret gösterenini görmedim. Hatta elleri nasırlaşmıştı (Çok ibadetten iz yapmıştı). Yüzleri uykusuzluktan solmuştu.” Bazıları: “Onunla konuşalım ve ne dediğine bakalım dediler.” İbn Abbas da: “Söyleyin bana Resulullah’ın amca oğlu ve damadı olup, ona ilk iman eden muhacirlerden ve ensardan ashabın onun yanında olduğu kişiden alıp veremediğiniz nedir?” Dediler ki: “Biz ona üç konuda muhalefet ediyoruz.” Dedi ki: “Nedir onlar?” Dediler ki: “Birincisi, o Allah’ın dininde insanları hakem kıldı. Halbuki Allah buyurdu ki: “*Hüküm ancak Allah’ındır*”¹²⁶ Allah’ın bu sözünden sonra insanların hükümde ne işi olabilir?” İbn Abbas: “Başka?” dedi. Onlar da: “Ali insanlarla savaştı ama ne köle aldı ne ganimet. Eğer savaştıkları kafir idiyeler; mallarının onlara helal olması gerekirdi. Eğer mümin idiyeler; müminlerin kanını dökmek haramdır.”

Yine “Bu ikincisi, peki üçüncüsü nedir?” deyince onlar: “Kendisi için Emirü’l-Mü’minin sıfatından vazgeçti. Eğer Emirü’l-Mü’minin değilse, Emirü’l-Kafirin demektir.” dediler. “Başka bir itirazınız var mı?” diye sorunca: “Bu kadarı bize yeter.” dediler. “Eğer size Allah’ın muhkem kitabından ve nebisinin sünnetinden fikirlerinize karşı delil getirirsem dönecek misiniz?” Diye sorunca: “evet” dediler ve sonrasında İbn Abbas bütün bunlara şöyle cevap verdi: “Allah’ın dininde insanların hüküm vermesi hakkındaki görüşünüze gelince, Allah (c.c.) buyuruyor ki: “*Ey inananlar ihramlı iken av öldürmeyin.*”¹²⁷ den itibaren “*içinizden adil birisi ona hükümsin*”¹²⁸ ve kadın ve kocası

¹²⁴ Araf, 7/32.

¹²⁵ Zuhruf, 43/58.

¹²⁶ En’am, 6/57.

¹²⁷ Maide, 5/95.

hakkında ise şöyle buyuruyor: “Eğer karı kocanın arasının açılmasından endişelenirseniz erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin.”¹²⁹ Şimdi Allah’a yemin verdirerek soruyorum size: İnsanları birbirlerinin kanına girmekten alıkoymak için, aralarını bulmak için hüküm vermek mi daha evladır, yoksa değeri çeyrek dirhem olan tavşan ve bir kaç kadın hakkında hüküm vermek mi daha evladır? Üstelik biliyorsunuz ki Allah dileseydi hükmü verir, insanlara bırakmazdı. Şimdi bu görüşünüzden vazgeçtiniz mi?” “Evet” dediler.

İbn Abbas: “Ali savaştı ama köle ve ganimet almadı sözünüze gelince, söyleyin anneniz Aişe’ye sövüyor musunuz yoksa başka kadınlarda helal olanı onda da helal kılıyor musunuz? Eğer böyle diyorsanız küfre düştünüz demektir. Yok eğer onun müminlerin annesi olmadığını söylüyorsanız yine kafir oldunuz ve İslam’dan çıktınız demektir. Çünkü Allah (c.c.) buyuruyor ki: “*Nebi mü’minlere kendi canlarından daha evladır ve eşleri de (müminlerin) anneleridir.*”¹³⁰ Görülüyor ki siz iki sapıklık arasında bocalıyorsunuz, hangisini seçerseniz seçin.” deyince bazıları birbirine baktılar ve İbn Abbas: “Şimdi bu görüşlerinizden vazgeçtiniz mi?” diye sorup ve “evet” cevabını alınca: “‘Ali’nin kendisi için Emirü’l-Mü’minin sıfatından vazgeçtiği görüşünüze gelince; size bu konuda razı olacağınız sözü söyleyeceğim: Hudeybiye günü Resulullah, Kureyş’i aralarında anlaşma yazmak için davet etti. Süheyl b. Amr ve Ebu Süfyan ile yazışacaklardı. Hz. Peygamber dedi ki: “ey Ali yaz ki ‘Bu, Allah’ın resulü Muhammed’in hükmüdür.’ Müşrikler dediler ki: ‘Vallahi senin Allah’ın resulü olduğunu bilseydik; sana karşı savaşmazdık.’ Peygamber dedi ki: ‘Allah’ım sen biliyorsun ki ben gerçekten Allah’ın resulüyüm. Yaz ey Ali: Muhammed b. Abdullah.’ Peygamber, Ali’den üstünken kendisinin nebi olarak zikredilmemesine razı olduysa, bu onu peygamberlikten çıkarmıyor.” İbn Abbas şöyle nakleder: “Bundan sonra iki bin kişi görüşünden döndü ve diğerleri de dalaletleri üzere (farklı zamanlarda) öldürüldüler.”¹³¹

Bu münakaşa, Haricilerin nasslar ve dil kurallarını anlama konusundaki cahilliklerinin boyutunu göstermektedir. Bundan dolayı sahabe anlayışına muhalif her

¹²⁸ Maide, 5/95.

¹²⁹ Nisâ, 4/35.

¹³⁰ Ahzab, 33/6.

¹³¹ Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nişâbûrî, *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, tah. Ebu Abdirrahman Mükbil b. Hâdî, 1. bs., (Kahire: Dâru’l-Harameyn, 1997) 2: 179.

fırkanın nassı anlama ve onları uygulama hususundaki cehaletleri kaçınılmazdır. Böylelikle bu hatalara düşmüşlerdir.

Bu küfrün ortaya çıkış sebepleri; Müslümanlardan her birinin kendi amacına göre aralarında taraf tutmanın meydana gelmesi, amellerinden şeytanın süslü gösterdiği şeye ve nefsinin hoşuna giden hevasına uyması, müsteşrik ve İslam düşmanlarının Müslümanlar arasında ayrımcılık ve nefret oluşturmaya sevk etmeleridir.

Doğru dini ve onun hakikatini ortaya koymak için yenilik yapacak alimlerin (müceddid) azlığı da bu sebepler arasındadır. Bu ise alim suretinde kimselerin ortaya çıkmasına ve insanlara fetva verip dalalete sürüklemelerine sebep olmaktadır.

Başka bir sebep de bazı fıkıh alimlerinin, içtihat kapısının kapalı olduğu yönündeki görüşleridir. Bu da bu boşluğu kapatmaya çalışmak için bir neden haline getirilmiş, fakat çare olmak yerine var olan problemde daha büyüğünü ortaya çıkarmıştır.

Din alanında uzman olmayan bazı şahısların, din hakkında konuşmaları ve kendilerini ilim noktasında diğer din adamlarından daha üstün saymaları da bu sebepler arasında yer almaktadır. Halbuki gerçek fıkıh anlayamadıklarından, alimleri cahil kabul ediyorlardı ve alimleri gerçek alimlere ayırıyorlardı. Bunlar, Kur'an ve sünnete dayanmaksızın ve bu ikisini kaynak alarak din hakkında konuşanlardır. Sadece hayız ve nifas konusunda bilgi sahibi olanlar ve taklitçi alimlerdir. Bunlar Kitaba, sünnete ve selefin koyduğu kaidelere tabi olup bir kurala dayanmaksızın, hüküm üzerine hüküm beyan etmezler. İşte onlar bu şekilde alimleri, sanki sadece Kitap hakkında konuşan, bir içtihada, derin düşünceye, bilgiye sahip olmayan kişilermiş gibi göstermeye çalışırlar ve gerçek alimleri küçümserler. Böylece bir meselenin çoğunda bilgi sahibi olmasa da her meselede, herkes konuşabilir hale gelmiştir. Bu durum şu zamanda en tehlikeli problemlerden sayılmaktadır.

SONUÇ

Pek çok açıdan önem arz eden bir konuyu ele aldığımız bu tezde, şu şekilde özetlenebilecek mühim sonuçlara ulaşıldı:

- Tecdit; Müslümanları her zaman, daha önceden yaşamış olan selef-i salihinin takip ettiği yola döndürmeyi gerçekleştirebilecek bir olgudur. Bu durum gerçek Müslümanlıktan uzaklaşıldığı durumlarda ortaya çıkar.

- Tecdidi, ancak içtihadı ehil, dini konularda alim ve abid kişi gerçekleştirir. Doğruluk sahibi kişilerin uygun gördükleri hariç, günahkardan ve ortaya attığı görüşlerle bidate çağıran kişiden ilim alınmaz.

- İctihat kapısı, Müslümanların problemlerini çözme konusunda gayret gösterenler için kıyamete kadar her zaman açıktır.

- Tecdit ve içtihat; bir konuda farklı görüşler içerisinde iken bir diğerinde fikir birliği içinde olabilir. Hatalara düşmemek için ikisini bir arada kullanmak gerekmez.

- Dinin kabul ettiği tecdit ile modernistlerin yapılmasını gerekli gördüğü tecdit birbirinden çok farklıdır. Bu ikisi birbirine kıyas edilemez. Çünkü fasıklık ile iman bir değildir.

- Dini meselelerde, kapsamlı bir tecdit düşüncesine yönlendirenlerin çağrısı, dinin değiştirilmesi konusundaki çağrıya çok yakındır. Bu tecdit düşüncesi, Hz. Muhammed'in (s.a.s) tebliğ için gönderildiği İslam dininde bulunan tecdit düşüncesi değildir.

- Bir görüşü, İslam adına söylediğini ifade eden herkes gerçekte bu niyete sahip olmayabilir. Çünkü o, münafığın iman konusunda söylediği sözün aksini yaptığı gibi, söylediği şeyde yalan söylüyor olabilir.

- Onlar sözlerin yerlerini değiştirerek çarpıtanlar gibi, İslam'ın naslarını tahrif edenlerdir. Hz. Peygamber onları cehenneme çağıranlar olarak nitelendirmektedir. Onları dinlemek ve onlardan ilim almak gerekli ve doğru değildir.

- Din en mükemmel şekilde indirilmiştir. Dini inançlarda, kurallarda, anlatımlarda vs. konularda bir eksiklik yoktur.

- Dinin getirdiği bütün hükümler hayırlıdır.

- Bu konularda en çok konuşanlar İslam dinini hedef alan kötü niyetli kişilerdir. Onlar şüpheli gördükleri bazı meseleleri ve hükümleri hedef almaktadırlar.

- İslam'a karşı çıkanların çoğu, onun temel ve ikincil meseleleri ile Arapçayı bilmeyenlerdir.

- Onların çoğunluğu, Müslümanlar arasında ilmi ile amel eden alimler olarak bilinmemektedir. Ayrıca insanların arasını ıslah etme ve fetva verme konuları da bulunmamaktadır.

- İnsanların arasında; ilim, doğruluk ve bu dine yardım açısından en ileride olanlar selef-i salihindir.

- Dini meselelerde, özellikle de inanç konusunda iyi ve güzel olan, selef-i salihinin yoluna bağlanıp ona tabi olmadır. Onlar dil konusunda insanların en bilgisi ve niyetler noktasında da en doğrularıdır.

- İnanç ve diğer meselelerde halefin yöntemi, selef yönteminde tamamen aykırı olduğunda doğruluk payı yoktur. Çünkü tam tersi olduğu düşünüldüğünde, selef inanç konusunda hatalı olarak nitelenmiş olur. Bu hal, daha önce zikredildiği gibi selef inikadının doğruluğunu ifade eden ve onları öven dini metinlerden dolayı, kabul edilmesi mümkün değildir.

- Selef yöntemi; din ve dünya açısından daha doğru ve daha sağlamdır. Çünkü onlar kendi zamanlarında, ikisini birleştirmişlerdir. Onların zamanında Müslümanlar, din ile dünya işlerinde yüksek konumda ve dünyevi ilimler gibi alanlarda insanların en ileri seviyesinde olanlardı.

- Tecdide yönlendirenlerin çoğunun; batı medeniyetinden, onların kültür ve fikirlerinden etkilendiği görülmektedir. Halbuki onlar ise İslam ve Müslümanları küçümsemektedirler.

- Tahrif özelliği taşıyan tecdide sevk eden kişiler, bilerek veya bilmeyerek nassları önemsememektedirler. Aslında lisan-ı halleri ile ilim ve hikmetteki noksanlıklarından dolayı onlar, Allah'a (c.c.) saygı duymamaktadırlar. Bu durum sözlerine yansımasa da zaten söyledikleri her şey de doğru değildir.

- Müslümanlardan birinin dahi kandırılmaması için; alimlerin bu kötü niyetli kişilere cevap vermek ve yöntemlerinin noksanlıklarını ortaya koymak üzere ellerinden geleni yapmaları gerekmektedir.

- Müslümanlara düşen ise faydalı ilimleri ve dini hakikatleri öğrenmek için gayret göstermektir. Böylece kendi cehaletine, bilgisizliğine çağırın tüm cahillerin şüphesinden etkilenmeyeceklerdir.

- Dini ilimlere, onun kurallarına ve usullerine sahip olmayan kişilerin, bu tür tecdit üzerine yazılmış kitapları; şüphelere düşmemeleri için okumaya gerek yoktur. Çünkü cahil kişi, söylediklerini tasdik etmese de münafığın sözünün güzelliğinden etkilenecektir.

- Müslüman yönetimlerin, bu kişilerin yaptığı olumsuz yönlendirmelere engel olması gerekir. Çünkü onlar topluma zarar verip onu bozmaktadırlar. Dini kurallara saygı göstermeyip onlara uymamaktadırlar. Onların sözleri ve yönlendirmeleri, Müslüman toplumunun fertleri arasında karışıklığa neden olabilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdurrahman, Muhammed b. Şâkir b. Ahmed. *Fevâtü'l-Vefeyât*. tah. İhsân Abbas. 1. Bs., Beyrut: Dâru's-Sadr, 1973-1974.

Ahmed Muhtâr, Abdulhamîd Ömer. *Mu'cemu'l-Lügati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'âsır*. 1. Bs., Riyad: Alemü'l-Kütüb, 2008.

Ali Haydar, Hoca Emin Efendi. *Düererü'l-Hükkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*. çev. Fehmî Hüseyinî. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1991.

Begavî, Ebu Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud. *Meâlimü't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân*. 1. Bs., tah. Abdurrezzak el-Mehdî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420h.

Bestâmî, Muhammed Sait. *Mefhumu Tecdidî'd-Din*. 3. baskı, Suudi Arabistan: Merkezu't-Te'sîl ve'd-Dirâsât, 2015.

Beyhâkî, Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali b. Musâ el-Hüsrevcirdî el-Horâsânî. *el-Medhâl ilâ Süneni'l-Kübrâ*. tah. Muhammed Ziyau'r-Rahmân el-A'zâmî. 1. bs., Kuveyt: Dâru'l-Hülefâ li'l-Kitâbi'l-İslâmî, ty.

Beyhâkî, Ebubekir Ahmed b. Hüseyin. *Şa'bu'l-İmân*. tah. Muhammed Said Besyûnî Zağlûl. 1. bs., Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410 h.

Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u'l-Müsnedi's-Sahîh*. tah. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 1. Bs., Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422 h.

Cevzî, İbn Kayyim. Ebu Abdullah Muhammed b. Ebu Bekir b. Eyyüb. *İ'lâmu'l Muvakki'in an Rabbi'l-'Alemîn*. tah. Ebu Ubeyde Meşhûr b. Hasan Ali Selmân vd., 1. bs., Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevziyye li'n-Neşr ve't-tevzî, 1423.

Cevzî, İbn Kayyim. *es-Savâ'iku'l-Mürsele fî'r-Reddi ale'l-Cehmiyye ve'l-Muaddala*. tah. Ali b. Muhammed. 1. Bs., Riyad: Dâru'l-Âsime, 1408 h.

Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali. *Kitâbü't-ta'rifât*. tah. Komisyon. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1403/1983.

Ebû Abdillâh, Ubeydullah b. Muhammed b. Muhammed el-Ukberî. *el-İbânetü'l-Kübrâ*. tah. Rıza Mu'tî vd. Riyad: Dâru'r-Râye, ty.

Ebu Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshâk. *Sünenü Ebî Dâvud*. tah. Şuayb Arnâûd vd., 1. Bs., Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009.

Ebu'l-Hunût, Enes b. Muhammed Cemal. *et-Tecdîdu beyne'l-İslam ve'l-Asraniyyîne'l-Cüded*. (Yüksek lisans Tezi), Gazze İslam Üniversitesi, 2013.

Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-Lüga*. tah. Muhammed İvaz Mura'ib. 1. Bs., Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsil'Arabî, 2001.

Feyûmî, Ahmed b. Muhammed Ali. *el-Misbâhü'l-Münîr fî Garîbi's-Şerhi'l-Kebîr*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ty.

Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nişâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. tah. Ebu Abdirrahman Mükbil b. Hâdî. 1. Bs., Kahire: Dâru'l-Harameyn, 1997.

Hanbelî, Şemseddin Muhammed b. Ahmet b. Abdulhadi. *es-Sârimu'l-Minkî fî'r-Reddi ala's-Subkî*. tah. Ukayl b. Muhammed b. Zeyd el-Yemâni. 1. bs., Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2003.

el-Hanbeli, İbn Receb. *Fadlu'l-İlmi's-Selefi alel Halefi*. Riyad: Dâru's-Sâmî'î, 1406 h.

el-Hunayrî, Neşvân b. Sâid. *Şemsu'l-Ulûm ve Devâu Kelâmi'l-Arabi mine'l-Kulûm*. tah. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî vd., 1. Bs., Beyrut-Şam: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır- Dâru'l-Fikr, 1999.

Hünâî, Ali b. Hasan el-Ezdî. *el-Müneccid fî'l-Lüga*. 2. Bs., tah. Ahmed Muhtar Ömer vd., Kahire: Alemü'l-Kütüb, 1988.

İbn Fâris, Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ el-Kazvînî er-Râzî. *Mu'cemu makâyisi'l-lügâ*. tah. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Dâru'l-Fikr, 1399/1979.

İbn Hanbel, Ahmed Ebu Abdullah. *Müsnedü Ahmed*. tah. Ahmed Muhammed Şâkir. 1. Bs., Kahire: Dâru'l-Hadis, 1995.

İbn Hanbel, *Müsned*. 1. bs., tah. Şuayb Arnaûd vd., Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1421/2001.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. tah. Muhammed Hüseyin Şemsuddin. 1. bs., Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1419.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İbn Ömer el-Kureyşi el-Basri. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 2. Bs., Riyad: Dâru't-Taybe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1999.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali el-İfrîkî. *Lisânü'l-'Arab*. 3. bs., Beyrut: Dâru's-sadr, 1414 h.

İbn Teymiye, Takiyüddin Ebu'l-Abbas Abdulhalim b. Teymiye el-Harrânî. *Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakli*. Tah. Muhammed Reşat Salim. 2. bs., Suudi Arabistan: Câmîatü İmam Muhammed b. Suud İslamiye, 1991.

İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l-Fetâvâ*. tah. Abdurrahman b. Kasım, 1. bs., Medine: Mecme'u-l-Melik Fahd li Tibâ'ati Mushafi'ş-Şerîf, 1995.

İbrahim, Abdulaziz Muhtar. *el-Asraniyyûn Mefhumu Tecdîdu'd-Dîn*. 1. bs. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2009.

Kurtubi, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd. *Cami'u'l-Beyani'l-ilmi ve Fazlihi*. tah. Ebu Abdurrahman Fevvâz Ahmet Zemberli. 1. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, Dâru İbni Hazm, 2003.

Kurtubî, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm el-Endulîsî el-Zâhirî. *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*. tah. Ahmed Muhammed b. Şâkir. Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedîde, ty.

Makdisî, Ebu Muhammed Muvaffikuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî İbn Kudâme. *Zemmu't-Te'vîl*. tah. Bedr b. Abdullah el-Bedr. 1. bs, Kuveyt: Dâru's-Selefiye, 1406 h.

Mecelletü Mecme'u'l-Fikhi'l-İslâmî. 4/16, Karar no: 146. Dubai: 14 Nisan 2005.

Münâvî, Zeynüddin Muhammed. *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sagîr*. 1. Bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Müneccid, Muhammed Salih. *Bid'atü İ'âdeti Fehmi'n-Nass*. Kuveyt: Mecmuâtü Zâd, ty.

Mürsî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmâil b. Seyyid. *el-Muhkem ve'l-Muhîti'l-A'zam*. tah. Abdulhamid Hindâvî. 1. Bs., Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Nâsır, Muhammed Hamit. *el-Asrâniyyûn beyne Mezâ'imi't-Tecdîd ve Meyâdîni't-Tagrîb*. 2. bs., Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 2001.

Nevevî. Ebu Zekeriya Muhyiddîn. *el-Minhâc Şerhu Sahîhi'l-Müslim*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392 h.

Râzî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyin. *el-Mahsûl*. tah. Taha Câbir Feyyaz el-Ulvânî. 3. baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1997.

Râzî, Zeynuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ebubekir b. Abdulkadir. *Muhtâru's-Sihâh*. tah. Yusuf Şeyh Muhammed. 5. Bs., Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999.

Sa'dî, Ebu Habîb. *el-Kâmûsü'l-Fikhî*. 2. Bs., Şam: Dâru'l-Fikr, 1998.

Şâfi'î, Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs. *İhtilâfu'l-Hadîs*. tah. Rıfat Fevzî Abdulmuttalib. 1 bs., Mansura: Dâru'l-Vefâ, 2001.

Şâfi'î. Ebu Abdullah Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. tah. Rıfat Fevzî Abdulmuttalib. 1 bs., Mansura: Dâru'l-Vefâ, 2001.

Şâtîbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnâtî. *el-İ'tisâm*. tah. Selîm b. İd el-Hilâlî. 1. bs., Suudi Arabistan: Dâru İbni Affan, 1992.

Şâtîbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed. *el-Muvafâkât*. tah. Ebu Ubeyde İbn Hasan Ali Selmân. 1. baskı, Suudi Arabistan: Dâru İbni Affân, 1997.

Şerif, Muhammed b. Şakir. *Tecdîdü'l-Hitâbi'd-Dînî beyne't-Te'sîl ve't-Tahrîf*. 1. bs., Kuveyt: Mecelletu Beyân, 2004.

Taberî, Muhammed b. Cerir Ebu Ca'fer. *Câmi'u'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân*. tah. Ahmed Muhammed Şâkir. 1. Bs., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Tahânevî, Muhammed b. Ali İbn Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârukî. *Mevsûatü Keşşâf Istilâhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm*. tah. Ali Dahrûc. Arapçaya Çev. Abdullah Hâlîdî. 1. bs., Beyrut: Mektebetü Lübnân, 1996

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa. *Sünen*. 1. Bs. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

Uteybî, Ömer b. Süleyman b. Abdullah el-Eşkar. *et-Te'vîl Hutûratuhu ve Esâruhû*. 1. bs., Ürdün: Dâru'n-Nefâis, 1992.

Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak. *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. tah. Komisyon. 1. Bs., Abu Dabi: Dâru'l-Hidâye, ty.

Zehebî, Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz. *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakli'r-Ricâl*. tah. Ali Muhammed Becâvî. 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1963.

Zehebî. Şemsuddin Ebu Abdullah. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. tah. Şuayb Arnâûd vd., 3. bs., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

Zemahşeri, Mâhmud b. Amr el-Harizmî. *Keşşaf*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1407 h.

Zerkeşî, Muhammed b. Bahadır b. Abdullah. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. tah. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1391 h.

Ziriklî, Hayreddin. *Siyeru Alâmü'n-Nübelâ el-A'lâm*. 5. bs., Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyîn, 2002.